

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za sociologiju

Diplomski rad

Zaklade u Hrvatskoj - preliminarna tipologija i polazišne osnove

Iva Marija Ilić

Mentorica: doc. dr. sc. Jasmina Božić

Zagreb, srpanj 2017.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Društvo i demokracija.....	2
3. Civilno društvo.....	4
3.1. Što je civilno društvo?	4
3.1. Civilno društvo u Hrvatskoj	9
3.2. Politički okvir za razvoj civilnog društva	12
3.3. Supsidijarnost	12
3.4. Socijalni kapital.....	14
4. Zaklade i fundacije.....	15
4.1. Što su zaklade i fundacije?	15
4.2. Povijest zakladništva	18
4.3. Povijest zakladništva u Hrvatskoj	19
4.4. Donatori i volonteri	21
4.5. Razlika zaklada i udruga	23
4.6. Filantropija.....	24
4.7. (Ne)jednakost i zaklade	26
4.8. Tipologija zaklada	27
4.9. Stanje u zakladništvu u Hrvatskoj kroz godine	28
5. Metodologija	31
6. Rezultati i rasprava	32
6.1. Stanje u županijama	33
6.2. Godina osnivanja	35
6.3. Osnivač	36
6.4. Geografski obuhvat	37
6.5. Što financiraju?.....	38
6.6. Kome pomažu?.....	41
6.7. Nejednakost	42
7. Primjeri zaklada u Hrvatskoj.....	44
7.1. Zaklada Civilizacija ljubavi	44
7.2. Zaklada Blaga djela	44
7.3. "Slagalice" - zaklada za razvoj lokalne zajednice	45
7.4. Nacionalna zaklada za potporu učeničkom i studentskom standardu.....	46
8. Zaključci	46
9. Literatura	48
10. Sažetak.....	50

1. Uvod

U ovome radu bavimo se prvenstveno zakladama u Hrvatskoj. Zaklade kao takve su vrlo malo istraživane i nezasluženo im se pridaje nedovoljno pažnje u hrvatskoj znanosti, javnosti i medijima. Osim toga, građani su vrlo često slabo upućeni u značenje i rad zaklada, tako ovim radom želimo ukazati na njihovu važnost i mjesto u društvu.

U prvome dijelu rada nastojat ćemo teorijski potkrijepiti zaklade i ostale pojmove vezane uz njih. Krenut ćemo s nekim velikim autorima koji su govorili o društvu i demokraciji, gdje se već nazire pojam civilnog društva s kojim ćemo nastaviti. Reći ćemo nešto o samom civilnom društvu, njegovoj povijesti i pojmovima vezanim uz njega poput supsidijarnosti, socijalnog kapitala i sl.

Zatim ćemo se usmjeriti na same zaklade. Nakon što ih definiramo uz pomoć različitih autora, reći ćemo nešto i o povijesti zakladništva, filantropiji, razlici udruga i zaklada, budući da ih mnogi miješaju itd.

S obzirom da ne postoji neka univerzalna tipologija zaklada, navesti ćemo nekoliko tipologija iz nekoliko različitih izvora. Nakon toga, reći ćemo nešto o stanju zakladništva u Hrvatskoj kroz zadnjih nekoliko desetljeća s obzirom na nalaze u literaturi. Koliko je zaklada bilo u određenoj godini, što su financirale, koliko su bile stare i sl., neki su od nalaza.

Glavni cilj ovoga rada je ponuditi preliminarnu tipologiju zaklada u Hrvatskoj uz pomoć dostupnih podataka o zakladama na internetu i adresara napravljenog za potrebe projekta *Čimbenici programskog oblikovanja djelovanja zaklada u Hrvatskoj*. To je ono čime se bavimo u drugom dijelu rada. Uz tipologiju ćemo analizirati zakladništvo u Hrvatskoj danas. Koliko zapravo ima aktivnih zaklada, što financiraju, koliko su stare, kome pomažu, rade li na ublažavanju nejednakosti i siromaštva i tome slično.

Na kraju ćemo navesti primjere nekih zaklada u Hrvatskoj, kako bi vidjeli što one konkretno rade te ukratko navesti zaključke ovoga rada.

2. Društvo i demokracija

Prije nego se upustimo u obrađivanje samih zaklada, prikazat ćemo širi društveni kontekst u kojem se odvija djelovanje zaklada, reći što govore neki od poznatih autora o društvu i demokraciji te tako prijeći na civilno društvo i pojmove vezane uz njega.

Prema Parsonsu, „društvo je onaj tip društvenog sistema, u bilo kojem univerzumu društvenih sistema, koji postiže najviši stupanj samodovoljnosti kao sistem u odnosu na svoja okružja“ (Parsons 1988:26). On smatra da je društvo moderno i razvijeno ako je visokodiferencirano. Tako je razvio teorijsku konstrukciju socijalnog sustava i njegovih podsustava. Prema Parsonsu, razvijeno moderno društvo je diferencirano u četiri osnovna podsustava odnosno sfere i to prikazuje kraticom AGIL. Radi se o A- adaptaciji, G- postizanju ciljeva (goal attainment), I- utjecaju (influence) i L- latenciji. Govori dakle o ekonomskom podsustavu ili sferi, političkom podsustavu, socijalnoj zajednici i kulturi. Također, Parsons razlikuje četiri načina djelovanja, a to su novac, moć, utjecaj i opći angažman. Diferencijacija je bitna, jer omogućuje razvoj podsustava društva u skladu s njegovim značajkama, i da ne bi pojedini podsustavi apsorbirali jedni druge, primjerice ekonomija ne bi smjela prodirati u kulturu. No, ne radi se o diferencijaciji bez interakcije među podsustavima. Među sustavima postoji strukturalna usuglašenost i interakcija, međuodnos. Nisu potpuno različiti jedni od drugih (Parsons 1988).

Kada Parsons govori o socijalnoj zajednici, zapravo govori o civilnom društvu. On socijalnu zajednicu razlikuje od ekonomije, političkog sustava i kulture i smatra da je njezina funkcija integrirati diferencirani društveni sustav putem institucionaliziranja kulturnih vrijednosti kao normi koje su društveno prihvaćene. Bez snažne socijalne zajednice, društvo bi se moglo dezintegrirati, stoga je socijalna zajednica važan društveni podsustav. Također, za Parsonsa je najvažniji korak u pojavi modernog pravnog sustava tranzicija od prava kao instrumenta državne politike, do prava kao posrednika između države i socijalne zajednice (Parsons 1988).

Tocquevillea i njegovo djelo *O demokraciji u Americi* mnogi smatraju poveljom civilnog društva. U tom djelu se opisuje duh zajedništva u američkom društvu, važnost slobode udruživanja, udruga i volonterstva građana. Samoorganizirani građani rješavaju brojna pitanja u Americi za razliku od Europe u kojoj o njima brine država (Bežovan 2005). Funkcioniranje demokratske vlasti u velikoj mjeri ovisi o navici zajedničkoga

djelovanja građana koje se događa, primjerice, putem udruga u kojima dominiraju horizontalni odnosi udruživanja. One socijaliziraju i educiraju pojedince navodeći ih da svoje interese gledaju kroz prizmu zajedničkog dobra (Šalaj 2011). Tocqueville smatra kako u demokratskoj državi društvo neće biti nepokretno, ali će se kretanja moći urediti tako da budu ravnomjerna i napredna. Bit će manje sjaja, ali samim time i manje bijede, uživanja neće odlaziti u krajnost, „a boljitak će biti u većoj mjeri sveopći, znanosti će biti manje velike, neznanje rjeđe, osjećaji manje snažni, a navike ugodnije; u njemu će se opažati više grešaka, a manje zločina“ (Tocqueville 1995:7). Ipak i dalje postoje nejednakosti, velike razlike između bogatih i siromašnih, često ljudi gledaju samo svoju korist itd.

Tocqueville se pita što smo to dobili demokracijom i ostavljajući društveni položaj svojih predaka. Kaže kako je usitnjavanje imutaka smanjilo udaljenost siromašnih i bogatih, ali su unatoč tome našli nove razloge za mržnju. Jedan drugoga istiskuju s vlasti, ideja o pravima ne postoji niti za jednoga, a sila im se ukazuje kao „jedini razlog za sadašnjost i jedino jamstvo budućnosti“ (Tocqueville 1995:8). Također, kaže kako je društvo mirno, ali ne zato što se smatra snažnim, nego upravo zato što se smatra slabim pa se boji kako neće biti dobro ako učini neki napor. Svi su svjesni toga i svi imaju nekakve želje, ali ništa ne poduzimaju po tom pitanju (Tocqueville 1995).

Tocqueville smatra kako su svi građani samostalni i slabi u demokratskim zemljama i bit će jednako nemoćni ako ne nauče pomagati si. Ako ne bi stekli običaj da se udružuju, u pogibelji bi bila i sama civilizacija. Narod u kojem pojedinci ne mogu sami postići velike stvari, a ne udružuju se, brzo bi se vratio u stanje barbarstva (Tocqueville 1995). Zato je naglašavao važnost asocijacija. Ako ljudi žele ostati ili postati civilizirani, moraju se udruživati. U ideji asocijacije je vidio jedno od glavnih mjesta za čuvanje slobodne ličnosti i odgajanje njenog smisla za javno djelovanje i javni život. Navodio je „stalne asocijacije“ koje stvara zakon i one koje nastaju „inicijativom pojedinaca“ te je pravio razliku između „civilnih asocijacija“ i „političkih asocijacija“ koje su bitne za očuvanje slobode i demokracije (Bibič 1990).

Mnogo suvremenih politologa je preuzelo od Tocquevilla mišljenje o važnosti civilnog društva za funkcioniranje demokracije. Ono što proizlazi iz udruga, pridonosi razvoju demokratske političke kulture i to na dva načina. Udruge su brana od osjećaja

izolacije i bespomoćnosti i brana od paternalistički i autoritarno usmjerene državne vlasti (Šalaj 2011).

Glavni nalaz Almonda i Verbe je da udruge civilnog društva imaju značajnu ulogu u izgradnji demokratske političke kulture. Pojedinaac koji pripada nekoj organizaciji za razliku od onog koji ne pripada nijednoj, osjećat će se kompetentnijim utjecati na vlast (Šalaj 2011).

U ovome dijelu rada smo iznijeli neke glavne misli poznatih autora društva i demokracije kako bi nas uvelo u tematiku koja slijedi, a to je samo civilno društvo, njegova povijest i karakteristike.

3. Civilno društvo

3.1. Što je civilno društvo?

Pod civilnim društvom se podrazumijeva šira sfera društvenog života koja izravno ne pripada niti državnom niti privatnom, profitnom sektoru. Civilno društvo se odnosi na aktivan odnos građana prema javnim službama i poslovima: „od sudjelovanja u javnim raspravama i utjecaju na formiranje političke volje, preko konkretnih inicijativa usmjerenih na određene političke i pravne mjere, do preuzimanja dijela javnih poslova koji država i javne institucije ne mogu obaviti uopće, u potpunosti, ili dovoljno kvalitetno. Kada je pak riječ o pravnom ustroju samih organizacija civilnoga društva onda govorimo o udrugama, zakladama i fundacijama, privatnim ustanovama i sindikatima, ali i o raznim vrstama neformalnih građanskih inicijativa“ (Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva 2006:4). Organizacije civilnog društva se obično nazivaju dobrovoljnim, neprofitnim, neovisnim, nevladinim i trećim sektorom. Njihova osnova je sloboda udruživanja i djelovanje za opće dobro (Bežovan 2005).

Societas civilis na latinskom jeziku bi označavalo civilno društvo, dok bi na grčkom to bilo politike koinona. Grci i Rimljani su pod tim nazivima mislili na političko društvo s „aktivnim građanima koji su oblikovali njegove institucije i politiku. U tim je društvima zakon bio izrazom javnih vrлина, a upravljači su više bili rukovođeni javnim nego privatnim interesima“ (Bežovan 2005:13).

Kroz povijest se mijenjalo značenje pojma civilno društvo, no uspostavljanjem nacionalnih država, civilno društvo se odnosi na društvo utemeljeno na pravu u kojem su

vladari i oni kojima se vlada podložni zakonu koji je utemeljen na društvenom ugovoru (Bežovan 2005).

„Od sredine 18. do sredine 19. st. A. Ferguson, T. Paine, G. W. F. Hegel i A. de Tocqueville pojam civilnog društva stavljaju u kontekst društvenih promjena“ (Bežovan 2005:14). A. Gramsci smatra kako je „civilno društvo područje socijalnih interakcija, prije svih institucija i organizacija u sferi kulture, između države i tržišta“ (Bežovan 2005:14).

Za Hegela je civilno društvo bila nužna faza u kojoj se čovjek kroz svoju ekonomsku i socijalnu djelatnost, relativno emancipira da bi se i socijalizacijskim mehanizmima društva pripremio za zajednički život u političkoj državi kao najvišem obliku objektivnog čovjekovog života. Njega nije zanimala samo diferencijacija civilnog društva i države nego i njihova integracija. „Civilno je društvo bilo samo "moment" u realizaciji ideje slobode koja se kao konkretna sloboda ostvaruje u ideju političke zajednice“ (Bibič 1990:29).

Bežovan navodi kako je prema M. Walzeru, civilno društvo „prostor neprisilnog čovjekovog udruživanja i također niz s tim povezanih mreža – formiranih po volji obitelji, vjere, interesa, ideologija – koje ispunjavaju taj prostor“, te kako je to jedna od najcitiranijih definicija civilnog društva (Bežovan 2005:15).

J. Keane za civilno društvo kaže da ga u najapstraktnijem smislu možemo zamišljati kao „agregat institucija čiji su članovi primarno angažirani u kompleksu nedržavnih djelatnosti – ekonomska i kulturna reprodukcija života i dobrovoljne asocijacije – i koje svoj identitet čuvaju i mijenjaju tako da provode raznovrsne potiske na državne institucije i kontroliraju ih“ (Bibič 1990:48).

Cohen i Arato u svojoj knjizi *Civilno društvo i politička teorija* civilno društvo razumijevaju kao sferu socijalne interakcije između ekonomije i države, sastavljenu prije svega od privatne sfere, organizacija, socijalnih pokreta i formi javnih komunikacija. Moderno civilno društvo je kreirano kroz forme samokonstitucije i samomobilizacije. Institucionalizirano je i generalizirano zakonom, posebno subjektivnim pravima, što stabilizira društvenu diferencijaciju (Cohen & Arato 1992).

Reese-Schäfer razlikuje građansko i civilno društvo. Pod građanskim društvom misli o dualnoj koncepciji koja razlikuje državu i građansko društvo u koje je uključeno

tržište, dok pod izrazom civilno društvo govori o trojnoj koncepciji koja obuhvaća državu, tržište i civilno društvo. Smatra da se civilno društvo odnosi na sve ono nedržavno i neprivredno u društvenoj interakciji. Također, navodi kako civilno društvo postoji svugdje gdje postoje posrednički organizacijski oblici između države i privrede. To se može povezati uz Habermasovo razumijevanje civilnog društva da ono što se danas naziva civilnim društvom više „ne uključuje privatnopravno konstituiranu ekonomiju kojom se upravljalo preko tržišta rada, kapitala i robe, kao što je to još bilo kod Marxa i u marksizmu“ (Šalaj 2011:51). Civilno društvo čine nedržavna i neprivredna udruženja i asocijacije na dobrovoljnoj osnovi koja „preuzimaju odjek što ga problematična društvena stanja nalaze u privatnim životnim područjima, kondenziraju ga i s pojačanim naglaskom prosljeđuju političkoj javnosti. Jezgru civilnog društva čini sustav udruženja” (Šalaj 2011:51).

Civilno društvo je sinonim za dobro društvo u kojem su aktivnosti građana prožete civilnošću i civilnim vrlinama. Civilnost se odnosi na uvažavanje drugih što ima važne političke i društvene implikacije (Bežovan 2005). „Civilno je društvo okvir samoorganizacije, slobode udruživanja i samoregulacije“ (Bežovan 2005:15). Barber kaže kako „sloboda udruživanja omogućuje pluralizam identiteta kao pripadnika profesionalnih skupina potrošača, članova crkvenih zajednica i građana u jednoj osobi. Što je bogatija, gušća i raznovrsnija posrednička struktura, to je društvo bolje“ (Bežovan 2005:16).

Organizacije civilnog društva imaju glavnu ulogu u obnovi zajednica. To se vidi iz uloge civilnih organizacija i inicijativa u kontroli kriminala i jačanju socijalne strukture u siromašnim urbanim četvrtima. Uz to se veže teorija *razbijeni prozor* koja naglašava važnost svakodnevne uljudnosti i trivijalnih aspekata svakodnevnog civilnog djelovanja za smanjivanje stope kriminala u lokalnim zajednicama. Iz iskustva je poznato ako se ostavi razbijen prozor na zgradi da će i drugi prozori uskoro biti razbijeni, no ako ga se popravi, i ostali će ostati čitavi. Dakle, ako se ne bavimo problemima u zajednici i društvu, oni se vrlo brzo šire (Bežovan 2005).

„Prostor za djelovanje organizacija civilnog društva se nalazi između države i državnih agencija, tržišta i tržišnih organizacija i obitelji“ (Bežovan 2005:26). Neki autori obitelj smatraju dijelom civilnog društva. Civilno društvo podrazumijeva opozicijsku i kontrolnu poziciju organizacija u odnosu na državu. Često se bave osjetljivim temama te

važnim i nepopularnim pitanjima (Bežovan 2005:28). „Organizacije civilnog društva trebale bi, između ostalog, igrati posredničku ulogu. One popunjavaju prostor između građana, institucija države i tržišta. Organiziraju građane, prenose i zastupaju njihove interese“ (Bežovan 2002:76).

S. Visinski smatra kako je civilno društvo bitan segment u području preraspodjele društvene nejednakosti u odnosu između tržišta i države, s kreativnijim i inovativnijim načinima rješavanja problema pojedinaca i skupina s naglaskom na postizanje općeg dobra. Koncept civilnog društva potiče djelovanje neprofitnih organizacija te daje značajnu ulogu lokanoj zajednici pa tako socijalni kapital jača, a socijalna kohezija omogućuje kvalitetnije međusobno povezivanje, zajednički rad te suradnju pripadnika i institucija društva u području javnog, profitnog i neprofitnog sektora. Civilno društvo je mjesto iskazivanja, širenja i razvijanja ljudskih prava te glavni izvor oživljavanja demokratičnosti državnih institucija i njihove prilagodbe zahtjevima građana (Visinski 2004).

Civilno društvo, u pravilu, nije nastajalo izvan zapadnih država i glavna mu je pretpostavka bila stvaranje građanskog društva. Također, proizvod je specifične tradicije te društvenih i političkih prilika. Može se reći kako je civilno društvo metafora zapadnog liberalizma. Interpretira se u različitim kontekstima i za različite ideološke svrhe, pa tako radikalni demokrati vide ulogu civilnog društva kao bitnu komponentu utopijskog projekta udružničke demokracije, a konzervativci kao lijek za prereguliranu državnu dadilju (Bežovan 2005:15).

Postoje dva podvojena mišljenja vezana uz pronalaženje drugačijeg odnosa između vlade i civilnog društva. Prvo, ideologija socijalista starog kova je da se institucije civilnog društva mogu zamijeniti institucijama vlade. Vladina administracija je trebala biti djelotvornija i učinkovitija od ostalih načina djelovanja. Socijaldemokrati nisu bili povjerljivi prema civilnim inicijativama i organizacijama civilnog društva. Drugo, tržišni fundamentalisti su zagovornici potpunog odvajanja vlade od civilnog društva. Bili su skloniji davanju ovlasti organizacijama civilnog društva i prebacivanju odgovornosti za opće dobro na građane i njihove inicijative. Za razliku od tih podvojenih mišljenja, Giddens zagovara aktivno partnerstvo vlade i civilnog društva. Smatra da se treba pronaći ravnoteža između vlade, tržišta i civilnog društva te da nije dobro ako jedan od ta tri sektora dominira (Bežovan 2005).

Socijalni programi su redovito bili motivirani dobročinstvima, zauzimanjem za općekorisne i dobrotvorne svrhe te za osobnu dobrobit. Darivanjem u općekorisne i dobrotvorne svrhe, bogati ljudi, pripadnici plemstva, a poslije i trgovci na taj su način ispunjavali zapovijedi vjere o darivanjima siromašnih, bolesnih i nemoćnih. Vrlo često su civilne inicijative vodile do udruživanja rizičnih skupina, kao što su u početku to bili rudari i mornari, koje su imale zajedničke blagajne u slučaju smrti ili bolesti uz posebna pravila (Bežovan 2005).

Dugo su organizacije civilnog društva bile zapostavljene u literaturi. Na njih se gledalo kao na neki predmoderan koncept s ograničenim bavljenjem socijalnim problemima s temeljem u altruizmu, volonterstvu i filantropiji, a koji je bio karakterističan za 19. st.. Ideja civilnog društva se krajem 20. st. ponovno javlja u svrhu rješavanja problema vezanih uz političke promjene u postkomunističkim zemljama, kvalitetu društva u visokoindustrijaliziranim zemljama te izazove globalizacije (Bežovan 2005).

Maloney i Rossteutscher navode kako je dobrobit organizacija civilnog društva mnogostrana jer one sprječavaju porast masovnih totalitarnih pokreta, propituju tiraniju vlasti, promoviraju socijalnu koheziju, potiču suradnju, povjerenje i međusobno poštivanje i pokreću proces sudioničke demokracije što znači da mogu sudjelovati u odlukama koje se tiču njih samih. Što se više društvo pomiče u smjeru sudioničke demokracije to je više politički zrelo jer „sudionička demokracija njeguje demokratski duh u pojedinaca, sudioništvo gradi zajednicu i ohrabruje te olakšava generiranje pozitivnih ishoda društvenog kapitala te sudioništvo čini institucije više učinkovitim instrumentima demokracije. Stoga su organizacije civilnog društva jedan od glavnih nositelja pozitivne promjene, no istovremeno obrana civilnoga društva... od negativnih procesa povezanih s neoliberalnim tržištem kasnog kapitalizma“ (Brajdić Vuković et. al. 2014:29-30).

Poštivanje neovisnosti civilnog društva je bitno kod odnosa između države i civilnog društva što znači da država mora osigurati slobodu izbora vrijednosnih i interesnih orijentacija građana i slobodu njihovog javnog izražavanja i djelovanja. Pluralizam kao načelo nesmetanog izražavanja i prakticiranja razlika je također bitno, stoga država treba osigurati i neovisnost i slobodu aktera civilnog društva u odnosu jednih spram drugih. Nijedan interes ne može biti opravdanje za potiskivanje drugih (Nacionalna

strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva 2006). Osim pluralizma, bitno je njegovati i multikulturalizam koji osigurava bolje i humanije društvo (Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva od 2012. do 2016. godine 2012).

3.1. Civilno društvo u Hrvatskoj

U ovome dijelu oslanjamo se većinom na knjigu G. Bežovana *Civilno društvo* (2005.) s obzirom da je jedan od vodećih autora o civilnom društvu u Hrvatskoj, pa smo se tako u nedostatku drugih izvora vezanih uz povijest civilnog društva u Hrvatskoj većinom služili tim izvorom.

U Nacionalnoj strategiji stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva (2006.) stoji: „Republika Hrvatska među prvim je državama u srednjoj i jugoistočnoj Europi koja je sustavno pristupila stvaranju pravnog i institucionalnog sustava za potporu i razvoj civilnoga društva.“ Na tome se radi od kraja devedesetih godina kada jača svijest o važnosti razvitka civilnog društva kao važnog čimbenika pluralizma i demokracije u Hrvatskoj. „Demokratsko učvršćivanje nije samo pitanje političkih stranaka, izbornih zakona, vlasništva kapitala, dionica i burzi, već i stvaranje snažnog civilnog društva – građana organiziranih i aktivnih u rješavanju širokog spektra posebnih i skupnih interesa“ (Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva 2006:3).

Razdoblje koje je dalekosežno utjecalo na razvoj hrvatskog društva je druga polovina 19. st. uz koju vežemo njegovu prvu industrijalizaciju, urbanizaciju i modernizaciju. Proces modernizacije u zemljama Habsburške Monarhije je bio nametnut odozgo i izvana. „Okupljanje stručnjaka u profesionalnim udrugama radi ostvarivanja profesionalnih interesa i utjecaja u javnom životu javlja se tek 1870-ih s teretom sumnji da se uvijek radi o korištenju slobode udruživanja radi ostvarivanja nacionalnih političkih ciljeva.“ Udruge su uglavnom okupljale elitu sa sporim širenjem utjecaja izvan Zagreba. „Važnu ulogu u razvoju građanske kulture i širenju procesa modernizacije imalo je Hrvatsko društvo umjetnosti predvođeno Isom Kršnjavim u drugoj polovini 19. stoljeća.“ Poduzetništvo, industrijalizacija i urbanizacija su se odvijali sporije od drugih dijelova Monarhije. Osobito su slabo razvijene bile zadruge kao izraz samoorganizacije radništva

radi podmirenja njihovih potreba. Razvoj štedno-kreditnih zadruga, uvjetovan niskom razinom povjerenja i zloporabama, zaostajao je. Katolička crkva je imala relativno ograničenu ulogu. Strossmayerovo djelovanje je pridonijelo procesima modernizacije hrvatskog društva. Veći dio svećenstva je bio nesklon prihvatanju procesa modernizacije koji su bili prožeti dugom liberalizma (Bežovan 2005:99-100).

Početkom 20. st. djelovanje Katoličke crkve je sve više okrenuto pitanjima razvoja društva i profilira se kroz Hrvatski katolički pokret, koji je najviše okupljao studente i srednjoškolce. Nastojalo se unijeti katoličke vrednote u javni i privatni život. Prvi hrvatski katolički kongres 1900. u Zagrebu, na kojemu se raspravljalo i o svjetovnim temama, je doveo do pridruživanja Hrvatske modernim gibanjima srednjoeuropskih država. Nakon Drugog vatikanskog koncila pokreću se teme ekumenizma, dijaloga s ateistima i drugim crkvenim zajednicama. Civilni pokret u Katoličkoj crkvi, povezan s Teološkim društvom „Kršćanska sadašnjost“, nije prošao bez sukoba. Pokušaji suzbijanja modernizacijskih procesa u Katoličkoj crkvi bili su slični onima u politici (Bežovan 2005).

Dinko Tomašić govori o snažnoj tradiciji zadružne i plemenske kulture koja se prilagođavala, a ponekad i konfrontirala s procesima modernizacije. Za zadružni sustav kaže kako je zasnovan na suradnji svih članova, štiti ih, pruža im sigurnost, izgrađuje smisao za pravdu i suradnju za opće dobro i izgrađuje duševno uravnotežene osobe. Plemenski je sustav, pak, zasnovan na egocentričnosti te se pojedinci natječu u ostvarivanju svojih ciljeva bez osjećaja za opće dobro zajednice, što vodi do nedostatka sigurnosti za veći dio članova takvog društva te je otežan kooperativni rad u interesu čitave zajednice (Bežovan 2005).

Rasprave o civilnom društvu tijekom 1980-ih u Jugoslaviji počinju kao okvir modernizacije i kao zahtjevi za političkom demokratizacijom. Najviše rasprava ima u Sloveniji, dok su u Hrvatskoj manjeg intenziteta nego u Sloveniji i više su akademske, nego socijalno angažirane. U Hrvatskoj je bila prisutna dvojba o značenju pojma civilno društvo. Problemi slobode udruživanja i pluralizma vezali su se uz višestranačje. Te rasprave jenjavaju krajem 1980-ih kada sve dominantnije postaju rasprave o uspostavi nacionalnih država (Bežovan 2005).

Političke promjene 1990. godine promovirale su slobodu udruživanja kao temeljno ljudsko pravo, a novim Ustavom je Hrvatska definirana kao socijalna država. No, razvoj civilnih inicijativa se javlja tek početkom rata. Zbog izbjegličke i prognaničke

krize pomažu i inozemne humanitarne organizacije koje radi učinkovitijeg djelovanja potiču osnivanje lokalnih organizacija. Osnivaju se i druge organizacije u svrhu pomoći i solidarnosti s ugroženim skupinama te su također pomoć prikupljale i državne ustanove, općine i gradovi, trgovačka društva, crkvene organizacije i sl. (Bežovan 2005). Vodeći se načelom da ljudska prava pripadaju svim osobama neovisno o njihovoj etničkoj, rasnoj, vjerskoj ili drugoj pripadnosti, osnivaju se nevladine organizacije za zaštitu i promicanje ljudskih prava. Također, ističu se i organizacije za ženska prava, one koje se bave očuvanjem okoliša i mnoge druge (Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva 2006:3). Zbog sumnje u zlorabu i zbog kontrole humanitarne pomoći, donesen je Zakon o humanitarnoj pomoći 1992. godine. Prema tom zakonu humanitarne organizacije, vjerske zajednice i druge pravne osobe, nisu mogle prikupljati i davati pomoć bez suglasnosti Ministarstva rada i socijalne skrbi te su morali propisanom procedurom obavještavati nadležno ministarstvo o svom radu. Tim humanitarnim radom su tada bile podmirene brojne socijalne potrebe koje se nisu mogle podmiriti iz državnih programa. Također, institucionalizirana je solidarnost koja je tada u Hrvatskoj bila na visokoj razini. No, država je prema tim organizacijama bila nepovjerljiva, nije ih uključivala u svoj rad, poticala nagradama i priznanjima niti je postojao poticajan zakonski i porezni okvir za njihov razvoj. Neka istraživanja pokazuju da je već sredinom 1990-ih solidarnost slabila i da su se građani koji su sudjelovali u civilnim organizacijama okretali svojim problemima. Sve je to bilo povezano s produbljivanjem gospodarske krize. Dakle, krizu razvoja civilnog društva u Hrvatskoj treba povezati s krizom srednjih slojeva i gospodarskom krizom općenito (Bežovan 2005).

Prethodna istraživanja, kaže Bežovan, ukazuju na to da civilno društvo u Hrvatskoj ima slabu tradiciju. Tome je uvelike doprinio dugogodišnji socijalizam i totalitarizam te nepostojanje iskustva u slobodi udruživanja. Građani baš i nemaju praksu zauzimanja za rješavanje svojih problema i problema zajednice te ih većina smatra da je vlada, odnosno država odgovorna za rješavanje tih problema. Otuda dolazi pasivnost velikog dijela građana (Bežovan 2005).

U studiji *Podrška: trajni učinak ili poticajni trenutak?* autori navode kako se u Hrvatskoj u načelu slobodno uživaju politička prava, te se zakonski i zakonodavni okvir vezan uz civilno društvo u zadnjih 10ak godina poboljšao. Ipak, državni paternalizam i patronski odnos države prema civilnom društvu su i dalje dominantni, što znači da su

opća gospodarska kretanja i strategije države važna za civilno-društvene procese u lokalnim zajednicama (Vuković et. al 2014).

3.2. Politički okvir za razvoj civilnog društva

U Hrvatskoj je 1990-ih bila loša politička klima za razvoj civilnog društva. Organizacije civilnog društva, posebno one koje su se bavile ljudskim pravima i demokratizacijom i koje su bile financirane iz inozemstva, proglašavane su sumnjivim i neprijateljskim. Umjesto otvorenosti i socijalne integracije, civilno društvo je tendiralo zatvaranju u uske okvire primarnih socijalnih skupina, prijateljskih zajednica i političkih istomišljenika. Prema rezultatima njihovog istraživanja, kaže Bežovan, ne vrši se neki veliki pritisak na organizacije civilnog društva u smislu priključivanja ili podrške političkih stranaka. Bez nekih značajnih ulaganja, dio političkih stranaka je dobivao svoje zagovornike (Bežovan 2005).

Ipak, Bežovan se osvrće i na političku i ideološku podijeljenost organizacija civilnog društva i kaže kako se čini da se podijeljenost organizacija može usporediti s podijeljenošću na političkoj sceni, među političkim strankama. Pita se kako tako politički i ideološki podijeljeno civilno društvo može biti čimbenik društvene integracije (Bežovan 2005).

Danas temeljni institucionalni okvir za potporu razvoja civilnoga društva u Hrvatskoj čine *Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske*, *Savjet za razvoj civilnoga društva* i *Nacionalna zaklada za razvoj civilnoga društva*, a na njih se naslanjaju i brojna savjetodavna tijela na nacionalnoj razini te regionalne zaklade i regionalne mreže potpore razvoju organizacija civilnoga društva (Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva od 2012. do 2016. godine 2012.)

3.3. Supsidijarnost

Govoreći o civilnom društvu, treba reći nešto i o pojmu supsidijarnosti. Supsidijarnost je načelo koje postaje sve popularnije u suvremenom svijetu suočenom procesom globalizacije, kojim se nastoji oduprijeti dijelu negativnih procesa koji dolaze

globalizacijom. Supsidijarnost označava decentralizaciju, uz naglašavanje prava i obveze subjektivne odgovornosti i samopomoći. Država djeluje supsidijarno u odnosu na pojedinca i društvo te viša socijalna jedinica može pomoći nižoj samo onda kada se niža više ne može pouzdati u svoje resurse. Društvene mreže pojačavaju norme solidarnosti, uzajamnosti i povjerenja, jer je zajedničke akcije moguće ostvariti jedino uz određenu razinu tih normi. Povjerenje označava vjeru u ljude i njihove namjere, solidarnost znači da jači pomaže slabijemu, a uzajamnost znači da ćemo nešto napraviti za druge s očekivanjem da će drugi napraviti nešto nama što će nama također biti od koristi. Kod supsidijarnosti je solidarnost postavljena hijerarhijski. To znači da je obitelj glavni izvor solidarnosti ili uzajamnosti, druga je zajednica, na distanci je država, a zatim međunarodne zajednice (Bežovan 2005).

Za izgradnju općeg dobra građani i gospodarski subjekti, daju svoje vrijeme, novac i sl., a kako bi oni bili što aktivniji „države ih potiču propisima o porezno priznatim rashodima za davanje ili volontiranje u općekorisne svrhe“ (Bežovan 2005:34). Supsidijarnost podrazumijeva da probleme treba rješavati tamo gdje se javljaju te se tada društvo organizira odozdo. Lokalne samouprave se bave podmirivanjem socijalnih problema građana, pritom uvažavajući njihovu samoorganizaciju, jer se samoregulacija pokazuje djelotvornijom od regulacije koja dolazi odozgo. Načelo supsidijarnosti zagovara suradnju različitih sudionika odgovornih za društveni razvoj. Ono se aktualizira kada su društva u krizama. Tada treba ojačati ulogu građana i pomoći im da preuzmu odgovornost. „Autonomizacija i horizontalni pluralizam obilježja su modernih društava i tumače se primjenom načela supsidijarnosti i suverenosti“ (Bežovan 2005:34).

Visinski kaže kako je princip supsidijarnosti vezan uz tradiciju samoorganiziranja zajednice te da je ta tradicija povezana s autonomijom lokalne zajednice koju karakterizira odgovornost njezinih aktera za pokušaj rješavanja problema. Takvo stanje stvari zahtjeva istinske partnerske odnose između državne vlasti i organizacija civilnog društva koji uključuju ravnopravan odnos radi što kvalitetnije usluge u socijalnoj sferi (Visinski 2004).

Procesi integracija u okviru Europske unije nam ukazuju na važnost supsidijarnosti. To možemo vidjeti u ugovorima iz Maastrichta i Amsterdama gdje se zagovaraju prava građana i građanske inicijative. Također, načelo supsidijarnosti se ističe i kao očuvanje identiteta, kulture, tradicije i dr. (Bežovan 2005:34).

3.4. Socijalni kapital

R. Putnam o socijalnom (društvenom) kapitalu govori u knjigama *Making Democracy Work* i *Bowling Alone*. Pod „socijalnim kapitalom razumijeva karakteristike društvene organizacije, poput povjerenja, normi i mreža koje mogu poboljšati učinkovitost društva olakšavanjem koordiniranog djelovanja” (Šalaj 2011:52). Želi se reći da postoje karakteristike zajednice koje proizlaze iz kvalitete odnosa među ljudima, a mogu djelovati poput kapitala te ako su raširene u zajednici, omogućavaju nam da budemo produktivniji u raznim područjima. Civilno društvo ovdje ima posebnu ulogu jer se prema mnogima smatra kao „mjesto rođenja“ socijalnog kapitala (Šalaj 2011). Putnam smatra kako nas socijalni kapital „čini pametnijima, zdravijima, bogatijima, sigurnijima, i više sposobnima za upravljanje stabilnim demokracijama“ (Brajdić Vuković et. al. 2014:28).

Putnam razlikuje *povezujući kapital* koji isključuje i *premošćujući kapital* koji uključuje. Povezujući socijalni kapital spaja ljude koji su slični po dobi, spolu, etničkoj pripadnosti, socijalnom statusu, dok premošćujući spaja ljude koji nisu slični jedni drugima (Bežovan 2005:39).

Također, Putnam smatra kako su udruge civilnog društva u kojima su članovi često u interakciji licem u lice, bitne za razvoj socijalnog kapitala, no bitna je horizontalnost odnosa među članovima u tim udrugama (Šalaj 2011).

Socijalni kapital je sastavljen od niza normi i vrednota građana koje utječu na to kako se oni jedan prema drugome odnose. Ključni za suradnju i stabilnost su povjerenje i uzajamnost u društvu. Socijalni kapital tako povezuje egocentrične građane s malo potrebe za zajedničkim obvezama u klanove zajednice koji dijele interese i zajedničke pretpostavke te osjećaj za opće dobro (Bežovan 2005:37). Dakle, socijalni kapital se može razumjeti i definirati pomoću normi i vrednota, društvenih mreža i djelovanja-dobrovoljno proizvedenih zajedničkih dobara i resursa (Puljiz et. al. 2005).

Fukuyama smatra da država ima negativan utjecaj na socijalni kapital kada poduzima aktivnosti koje je bolje prepustiti privatnom sektoru ili civilnom društvu, jer kada država sve organizira, ljudi postaju ovisni o njoj i gube spontanost da rade jedni s drugima. U oblikovanju socijalnog kapitala ključnu ulogu igraju društvenost i samoorganizacija (Bežovan 2005:38).

Socijalni kapital se povezuje sa socijalnom kohezijom kao konceptom socijalne obnove u zapadnim društvima. Socijalna kohezija se sastoji od silnica koje povezuju ljude u skupine i zajednice, odnosno navode ih na ostanak u njima i da aktivno sudjeluju u tim skupinama. U takvim kohezivnim skupinama članovi žele biti dijelovi skupine, uvažavaju jedni druge, lojalni su, slažu se i jedinstveni su u provođenju ciljeva. Socijalna kohezija je važna pretpostavka i posljedica uspješne kolektivne akcije, te ona istu oblikuje, održava i utječe na njenu produktivnost (Bežovan 2005).

Visinski navodi kako socijalni kapital „predstavlja stupanj do kojeg se možemo pouzdati u ljude, do kojeg možemo imati povjerenja u svakodnevni život i pomoću tog povjerenja stvarati korisne strukture zajednice i oblike samopouzdanja u zajednicama“ (Visinski 2004:94-95). Smatra kako je zakladništvo jedan od najozbiljnijih oblika socijalnog kapitala i da zakladništvo ovisi o tome koliko je pojedincima i društvu razvijen moralni aspekt davanja za opće dobro (Visinski 2004). Upravo su zakladništvo i zaklade te o kojima ćemo pisati u nastavku ovoga rada.

4. Zaklade i fundacije

4.1. Što su zaklade i fundacije?

Prema Zakonu o zakladama i fundacijama iz 1995. godine zaklada je imovina namijenjena da sama, odnosno prihodima što ih stječe, trajno služi ostvarivanju neke općekorisne ili dobrotvorne svrhe, a fundacija je imovina namijenjena da u određenom vremenskom razdoblju služi ostvarivanju neke općekorisne ili dobrotvorne svrhe. Pod općekorisna se misli na onu svrhu ispunjavanjem koje se općenito unapređuje kulturna, prosvjetna, znanstvena, duhovna, ćudoredna, športska, zdravstvena, ekološka ili neka druga društvena djelatnost, svrha ili općenito materijalno stanje društva, dok se pod dobrotvorna misli na svrhu ispunjenjem koje se pruža potpora osobama kojima je potrebna pomoć. No, svrha zaklade je „općekorisna, odnosno dobrotvorna i ako se tiče samo osoba koje pripadaju određenom staležu, pozivu, nacionalnoj, jezičnoj, kulturnoj, znanstvenoj i vjerskoj grupi ili slično, određenom krugu osoba, odnosno osoba koje žive na određenom području ili su obuhvaćene djelatnošću određene udruge, ustanove ili druge pravne osobe“ (Zakon o zakladama i fundacijama 1995:članak 2). Također, u Zakonu stoji da su zaklada i fundacija pravne osobe.

Prema Zakonu država primjerenim propisima potiče i olakšava rad zaklada te može biti osnivač ili suosnivač zaklade samo na temelju posebnog zakona. Inspekcijski nadzor rada zaklada provode Ministarstvo uprave, Ministarstvo financija i Državni ured za reviziju. Ministarstvo uprave provjerava održava li se osnovna imovina zaklade, ispunjava li se njezina svrha, te upravlja li se zakladom sukladno propisima, dok Ministarstvo financija i Državni ured za reviziju provode inspekcijski nadzor nad financijskim poslovanjem zaklade (Zakon zakladama i fondacijama 1995:članak 17 i članak 30).

U izvještaju *Identifying External and Internal Barriers to Third Sector Development in Croatia* iz 2016. godine zaklade se smješta u treći sektor zajedno s drugim organizacijama civilnog društva (Bežovan et al. 2016). Zakladništvo je važan dionik u profiliranju civilnog društva. Zaklade ostvaruju zapažen utjecaj na nacionalnoj i globalnoj razini razvoja. One postoje u raznim društvima i kulturama od davnina pa sve do danas. Zaklade su pravni okvir kojim ljudi dio imovine namjenjuju za razne općekorisne i dobrotvorne svrhe. Djelatnost zaklada je dobrovoljna, neovisna o državi i nije osnovana zbog gospodarskih djelatnosti niti raspodjele dobiti, što znači da je neprofitna (Bežovan 2005).

U Velikoj Britaniji se zaklada kaže *trust*, u SAD-u *foundation*, u Nizozemskoj i Belgiji *stichting*, u Švedskoj *stiftelsen*, na njemačkom je *stiftung*, na francuskom *foundation*, na talijanskom *fondazione*, u Češkoj i Slovačkoj *nadáce*, u Sloveniji *ustanova*. Tako u Hrvatskoj postoji zabuna vezana uz pojmove zaklada i fundacija (Bežovan 2005). Kao što smo prethodno naveli, zaklada i fundacija služe istoj svrsi samo što fundacija služi toj svrsi ne duže od 5 godina.

Zaklade nemaju članove niti vlasnike, već korisnike, odnosno one čije se potrebe podmiruju programima zaklada (Bežovan 2005). Također, zaklada ima zakladnike koji su u nju unijeli svoju imovinu, upravu/upravitelja/icu te programski tim koji vodi zakladu (Novak et al. 2017). No, zaklade većinom nemaju zaposlene osobe, već se zaklade vode na volonterskoj osnovi što se povezuje s ograničenim postignućima zaklada. „Volonterski rad obilježava krhku organizacijsku strukturu zaklada i u tom smislu organizacijska kultura zaklada postaje izazovom bez koje nema održivog razvoja zaklada“ (Bežovan 2008:467-468). Zapravo možemo govoriti o pet bitnih obilježja zaklada: „one su (1) organizacije (pravne osobe) bez članova, (2) privatnog karaktera, (3) koje same sobom

upravljaju, (4) bez cilja stjecanja dobiti i (5) služe ispunjavanju javne svrhe“ (Bežovan 2005:53).

Bežovan u svom radu Zaklade u Hrvatskoj - uloga, razvoj i postignuća navodi tipologiju uloge zaklada u suvremenim društvima. Govori o 1.) komplementarnosti, odnosno da zaklade pomažu pojedincima i skupinama sa specifičnim potrebama, kada to ne čini država. Zatim navodi 2.) supstituciju, što znači da zaklade preuzimaju određene funkcije države ili lokalne vlasti o kojima se oni više ne trebaju brinuti. 3.) Redistribucija - zaklade su način na koji bogatiji ljudi, organizacije, tvrtke itd., mogu dati novac potrebitima. Navodi i 4.) inovaciju kao ulogu zaklade. One potiču nove socijalne perspektive, vrijednosti i načine rješavanja problema. Zaklade promiču i 5.) socijalnu i političku promjenu koja vodi prema pravednijem društvu te pomažu u 6.) očuvanju tradicije i kulture (Bežovan 2008:456).

„Zaklade, kao izraz organizirane filantropije s ciljem djelovanja za opće dobro, važan su dio civilnog društva, iz više razloga. Zaklade iskazuju individualnu svijest i odgovornost prema zajednici te promoviraju koncept aktivnih sudionika u društvu. Nadalje, unapređuju društvene veze i rade na postizanju pravednijeg društvenog okoliša za sve građane. Identificirajući društvene probleme/potrebe i povezujući ih s resursima, zaklade mogu služiti kao dodatak ili nadopuna vladinih politika. Također mogu utjecati na razvoj međusektorskog partnerstva povezujući poslovne krugove, nacionalnu vlast, lokalnu vlast i nevladine organizacije u zajedničkom unapređivanju općeg dobra“ (Miković 2003:6).

Zaklade mogu postojati u društvima u kojima postoji vjera u partnerstvo između građana i institucija te u kojima se uvažava načelo supsidijarnosti, odnosno decentralizacije uz naglašavanje prava i obveze subjektivne odgovornosti i samopomoći (Bežovan 2005).

Anheier i Leat navode kako su zaklade plodovi kapitalističkih gospodarskih aktivnosti u kojima se obavlja međugeneracijski transfer bogatstva (Bežovan 2008).

„U suvremenome svijetu zaklade postaju dionici koji okupljaju istaknute građane/ke, podupiru i osnažuju rad određenih udruga i inicijativa civilnoga društva, ostvarujući time utjecaj na društvene procese, nudeći kreativna, brža i fleksibilna rješenja za sve složenije društvene probleme“ (Novak et al. 2017:5).

Ta kreativna, brža ili fleksibilna rješenja mogu biti i u sljedećem obliku. U istraživanju The Inventive Foundation: creating new ventures in Europe Leat govori o tome kako danas mnoge zaklade osnivaju organizacije društvenih namjena. Kroz povijest većina dobrotvornih zaklada su bile reaktivne i odgovarale su na zahtjeve raznih organizacija, no postoje iznimke vezane uz ovakav način rada jer neke zaklade rade više proaktivno. Nastoje razumjeti tržište društvenih, ekoloških i kulturnih dobara, identificirati potrebe, nedostatke i potencijal za suradnju i mogućnost za neke nove prakse i inovacije. Takve zaklade stvaraju i mijenjaju tržište kako bi mogle što bolje reagirati na potrebe ranjivih skupina putem preuzimanja inicijative za osnivanje nove organizacije s društvenim namjenama. U ovom istraživanju je Leat obuhvatila nekoliko zaklada u Europi koje su osnovale novu organizaciju kako bi pokazala o čemu se zapravo radi (Leat 2014).

Sada kada smo utvrdili što su zaklade, možemo reći nešto o povijesti zaklada, odnosno zakladništva, kako u svijetu, tako i u Hrvatskoj.

4.2. Povijest zakladništva

Institut zaklade je zapravo jako star, veže se još uz antičko doba. Osoba može namijeniti u neku plemenitu svrhu dio imovine ili cijelu imovinu nakon svoje smrti. Zaklada se može osnovati za života (*inter vivos*) ili poslije smrti (*mortis causa*) (Bežovan 2005) tako da osoba namijeni dio ili cjelokupnu imovinu koja ostaje nakon njezine smrti, nekoj plemenitoj svrsi (Novak et al. 2017). U nekim društvima davanje je tradicionalno povezano s religijom pa je to utjecalo na samu svrhu davanja. Obično se radilo o održavanju nekog svetog mjesta ili skrbi za bolesne i siromašne. U ranijim vremenima su zaklade zapravo pripadale religijskim institucijama te Crkva i dobrotvorne organizacije nisu bile pod državnom jurisdikcijom. Crkva je promicala moralnost dobrotvornog darivanja i sebe predstavljala kao trajnog čuvara dobrotvornih darova. To kršćansko milosrđe nije se predstavljalo samo kao puki fizički čin davanja novca i drugih dobara, već kao unutarne ispunjenje koje potiče na darivanje. Monopol Crkve nad zakladama je završio u Sjevernoj Europi s reformacijom, a u Južnoj Europi s Francuskom revolucijom (Bežovan 2005).

Razvoj trgovine i poduzetništva u kasnom srednjem vijeku i renesansi u Europi doveli su do razvitka novog civilnog društva u kojem se ljudi organiziraju neovisno o državi i Crkvi. U kasnom srednjem vijeku, osnivanje zaklada je bio izraz civilnog ponosa i društvene odgovornosti. Uspješni trgovci i poduzetnici su osjećali moralnu odgovornost prema svojim zajednicama pa su svoju dobit koristili i za unapređenje društva, a ne samo u svoju korist. To su činili radi zahvalnosti društvu, kao izraz ponosa vlastitim postignućima, kao svijest da preko zaklada mogu pridonijeti razvitku društva, a nekada i radi umirenja savjesti onima koji su svoje bogatstvo stekli na bezobziran način (Bežovan 2005).

U srednjem vijeku se zaklade osnivaju radi razvitka lokalnih zajednica, gradova i regija, dok se kasnije, razvojem trgovine i industrije, osnivaju zaklade na razini nacionalnih društava. Sada sve više zaklada djeluje izvan granica zemlje u kojima su osnovane (Bežovan 2005).

4.3. Povijest zakladništva u Hrvatskoj

Bežovan kaže kako je zbog diskontinuiteta u političkom i gospodarskom razvitku zemlje u Hrvatskoj velikom broju građana nepoznat pojam, uloga i važnost zaklada, a to možemo primijetiti i danas. Počeci zakladništva u Hrvatskoj vezani su uz Crkvu. U 15. i 16. st. aktivne su bile misne i stipendijske zaklade. Zaklade su imale važnu ulogu u razvoju Hrvatske kao moderne države, posebno na prijelazu iz 19. u 20. st.. Zaklade vezane uz kulturu, zdravstvo, dobrotvorstvo, obrazovanje, poticanje gospodarskih aktivnosti su doprinijele u izgradnji infrastrukture javnih ustanova. Zaklade su osnivala i neka poduzeća, kao i danas. R. Parnica smatra kako je filantropija u to vrijeme imala ograničenu ulogu zbog skromnih materijalnih mogućnosti. Razvoj zakladništva povezuje s bratovštinama koje su često skrbile o članovima lokalnih zajednica, premda su bile religijskog i strukovnog karaktera. Bratovštine i zaklade nastale kao izraz samoorganizacije nekih lokalnih zajednica i kao dobročinstva nekih plemićkih obitelji, začetnici su lokalnih programa. U drugoj polovini 19. stoljeća, procesi industrijalizacije i razvoj građanske kulture koja se širila s procesom modernizacije potaknuli su brojne inicijative, u kojima možemo vidjeti korijene suvremenih socijalnih institucija u Hrvatskoj, a koje su pokretali malobrojni bogatiji građani. Osnivali su sirotišta, bolnice, škole i kulturne ustanove. Početkom 20. st. u Hrvatskoj su zaklade bile dosta razgranate

i razvijene. Aktivne su bile brojne stipendijske zaklade pa je tako od 221 zaklade, njih 110 bilo privatnih stipendijskih zaklada (Bežovan 2005). Veliki broj stipendijskih zaklada možemo primijetiti i danas. „Kriteriji za dodjelu stipendija su se većinom odnosili na obiteljski status, vezu s osnivačem, regiju ili grad iz koje je potencijalni kandidat potjecao i spol (dobitnici stipendija su većinom bili muškarci)“ (Miković 2003:7). Svi važni kulturni i prosvjetni programi i institucije u Hrvatskoj su bili potpomognuti aktivnostima zaklada, koje su često bile osnovane samo u tu svrhu (Bežovan 2005). Bile su razvijene i zaklade koje su pomagale školama, učiteljima i učenicima, bilo je i humanitarnih zaklada koje su brinule o siromašnima, siročadi i žrtvama rata kao što je Jelačić zaklada i Zaklada Marije Terezije, kao i Zaklada za stare i onemoćale čiji je osnivač Lavoslav Schwarz. Na području zdravstva su bile aktivne bolnice koje su imale vlastite zaklade. No, postoji primjer bolnice još iz 18. st. Radi se o bolnici Milosrdne braće na početku Ilice koju su zvali Zakladna bolnica jer je bila izdržavana kao zaklada. U Zagrebu je postojala zaklada za unapređenje infrastrukture i komunalnih resursa grada. Postojale su i zaklade koje su pomagale razvoju gospodarstva ili se usmjerile na fondove pomoću kojih su isplaćivale mirovine za zaposlenike firmi koje su osnivači tih zaklada (Miković 2003).

Društvo čovječnosti je bilo prvo humanitarno društvo u Zagrebu i postojalo je od 1846. do 1946., punih sto godina. Osnivači su bili članovi židovske obitelji Epstein koji su osnivanjem htjeli „uspostaviti most prema svim narodima i vjerama koje žive na ovim prostorima“ (Kolar Dimitrijević 1998:5). *Društvo čovječnosti* je djelovalo sa svrhom „ublažavanja bijede svojih sugrađana, čuvanja njihova dostojanstva i pomaganja prava na život“ (Kolar Dimitrijević 1998:7). Zagrebački privrednici židovske vjeroispovijesti su uz pomoć katoličke crkve i Gradskog poglavarstva Zagreba pomagali siromašnim građanima. No, kao i mnoge druge humanitarne organizacije i društva tako ni Društvo čovječnosti nije moglo opstati u socijalizmu. Sav kapital je tada bio podržavljen, a bila im je oduzeta i kuća pa su tako njihova stoljetna dobročinstva prekinuta (Kolar Dimitrijević 1998).

Između Prvog i Drugog svjetskog rata industrijalci osnivaju zaklade i humanitarne organizacije, te pomažu u podmiranju različitih socijalnih potreba. U to vrijeme je u Hrvatskoj bila razvijena kultura dobročinstva i davanja u općekorisne svrhe među bogatijim i obrazovanim građanima. Nakon Drugog svjetskog rata, zaklade i druge humanitarne i crkvene organizacije su prestale postojati. One su bile nacionalizirane, ekspropirane ili su drugačije prestale postojati, stoga se može reći da kod nas ne postoji

relevantno nasljeđe koje bi bilo osnova razvitku modernog zakladništva. Problem predstavlja prekid u kontinuitetu zakladničke i filantropske kulture (Bežovan 2005).

Dolaskom socijalizma 1945. godine je rast i razvoj zakladništva stao (Miković 2003). U socijalizmu nije postojala sloboda udruživanja i pravo slobodnog raspolaganja imovinom radi osnivanja zaklada. Država je imala monopol na pružanje svih socijalnih usluga. Društvene organizacije su imale relativno ograničenu ulogu i nisu bile okvir samoorganizacije građana. Neke društvene organizacije, kao što su one koje zastupaju interese invalida ili bolesnih osoba, imale su značajnu ulogu u obliku zagovaranja interesa svih članova, njihovog okupljanja i pružanja dodatnih informacija kako bi mogli ostvariti svoja prava ili biti upoznati s novim dostignućima u liječenju njihovih bolesti. Crkva je i dalje pružala socijalnu pomoć najugroženijima, organizirala je dječje vrtiće, skrb za starije, brigu za ovisnike i pučke kuhinje. Socijalni problemi su tada bili manje izraženi nego danas pa su zato te organizacije imale ograničenu ulogu i razvijenost. Također, sama poduzeća su kroz fondove zajedničke potrošnje pomagala podmirivanju potreba svojih zaposlenika i zajednica u kojima su djelovala (Bežovan 2005). Tek su se nakon raspada Jugoslavije zaklade ponovno pojavile u Hrvatskoj, doduše sa sporim razvojem kako zbog rata tako i zbog slabog interesa stranih donatora (Miković 2003).

Tijekom Domovinskog rata su naši građani u inozemstvu osnovali dosta zaklada za prikupljanje sredstva i pomoć u Hrvatskoj. Nakon 1990. godine u Hrvatskoj su u znatno manjoj mjeri pristizali poticaji razvitku zakladništva iz inozemstva u usporedbi s drugim srednjoeuropskim tranzicijskim zemljama. Tome je najviše doprinijelo to što Hrvatska nije bila uključena u PHARE program, a i inozemne zaklade nisu baš pokazivale interes za potporom zaklada u Hrvatskoj (Bežovan 2005).

4.4. Donatori i volonteri

Ono što je bitno i bez čega zaklada ne bi mogla postojati i funkcionirati je imovina. Za povećanje imovine, bitni su donatori. Oni su ključni u procesu razvoja zakladništva, no često im zaklade ne pridaju dovoljno pažnje i premalo ih informiraju o svojim daljnjim postignućima. Za razvoj zakladništva je bitno da su građani dobro informirani o aktivnostima, programima i rezultatima zaklade, da se o zakladi čuje. Bežovan kaže kako je prema procjenama predstavnika iz njegovog istraživanja, mali broj građana upoznat s

radom zaklada te da su mediji zainteresirani samo za skandale pa tako nisu skloni širenju informacija o organizacijama koje se zauzimaju za opće dobro (Bežovan 2008).

U intervjuima provedenim za potrebe projekta *Čimbenici programskog oblikovanja djelovanja zaklada u Hrvatskoj* predstavnici nekih javnih zaklada ili zaklada iz manjih sredina su znali reći kako su u dobrom odnosu s lokalnim medijima i kako nemaju problema s njima, dapače, žele popratiti svaki njihov korak, dok su neki rekli kako se ipak trebaju truditi da bi došli u medije jer da zaklade općenito pa tako i njihova, medijima nisu toliko zanimljivi. Često zaklade objave svoje aktivnosti na svojim internetskim stranicama, no to će vidjeti samo one osobe koje se već zanimaju za rad te zaklade.

Sve bi to bilo puno lakše kada bi sve zaklade imale stalne zaposlenike. Lakše bi se održavali kontakti s donatorima, a i lakše bi se radilo na boljem odnosu s medijima. Općenito bi to bilo dobro za razvoj zakladništva. U većini slučajeva zaklada nema stalnog zaposlenika, nego se radi o volonterima koji obično imaju svoje poslove nevezane uz zakladu pa se tek nakon radnog vremena posvećuju radu u zakladi koristeći svoje slobodno vrijeme. Kada bi bili zaposlenici zaklade, rad vezan uz zakladu bi bio puno kvalitetniji i usmjereniji nego kada su volonteri. Tako navodi H. Begović kako su „volonteri/ke ljudi koji svjesno i svojevrijedno odlučuju dio svog vremena, energije, znanja i iskustva podijeliti s drugima i na taj način doprinijeti poboljšanju zajedničkog života, neovisno o njihovom prvotnom zanimanju, zaposlenju ili životnom pozivu“ (Begović 2006:21).

Definicija pojma „volontiranje“ se kreće „od „aktivnosti koja zahtijeva korištenje vremena bez naknade“ preko „osobne spontane aktivnosti“ do „dobrovoljnog rada“... volontiranje se dakle može definirati kao aktivnost koja se poduzima po slobodnoj volji, korisna je drugima i osobi koja se njome bavi, a nije prvenstveno motivirana financijskim postignućem“ (Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva 2006:35).

Volonterske aktivnosti doprinose poboljšanju života u zajednici, stvara se osjećaj odgovornosti za zajednicu i osvještava niz vrijednosti poput tolerancije, solidarnosti, zajedništva, interkulturalnog razumijevanja, mira, ljubavi, zaštite okoliša, osobnog i društvenog razvoja itd. Specifičnost volontiranja je što nije uvjetovano vanjskim

faktorima poput primanja plaće, stjecanja prestiža ili društvenog statusa ili primanjem nagrada za rad, već unutarnjim motivima (Begović 2006).

4.5. Razlika zaklada i udruga

Vrlo često se događa da ljudi ne znaju razliku između zaklada i udruga, miješaju ta dva pojma ili ih svode na isto. Ukratko ćemo pojasniti razliku među njima.

Budući da smo već naveli kako Zakon o zakladama definira zaklade, ovdje ćemo navesti što kaže Zakon o udrugama (NN 74/14) za udruge:

„Udruga u smislu ovog Zakona je svaki oblik slobodnog i dobrovoljnog udruživanja više fizičkih, odnosno pravnih osoba koje se, radi zaštite njihovih probitaka ili zauzimanja za zaštitu ljudskih prava i sloboda, zaštitu okoliša i prirode i održivi razvoj, te za humanitarna, socijalna, kulturna, odgojno-obrazovna, znanstvena, sportska, zdravstvena, tehnička, informacijska, strukovna ili druga uvjerenja i ciljeve koji nisu u suprotnosti s Ustavom i zakonom, a bez namjere stjecanja dobiti ili drugih gospodarski procjenjivih koristi, podvrgavaju pravilima koja uređuju ustroj i djelovanje toga oblika udruživanja“ (članak 4).

Zaklade i udruge su dva osnovna organizacijska oblika vezana uz nevladine i neprofitne djelatnosti. Oba oblika se odnose na usmjeravanje dobrovoljnih priloga društvu, no ukoliko se, na primjer, građani povezuju radi poduzimanja aktivnosti zaštite okoliša, izabrat će model udruge kao posebne pravne osobe, a ukoliko namjenjuju dio svoje imovine za, primjerice, pomaganje nadarenoj djeci, najprikladniji je organizacijski oblik zaklada kao posebna pravna osoba. Tako imovina postaje artificijelnim pravnim subjektom čije postojanje ne ovisi o duljini života osnivača, nego o djelotvornom gospodarenju imovinom i ugledom koji se stječe podupirući prestižne javno korisne programe (Bežovan 2005).

Udruge su utemeljene na članstvu (*universitas personarum*). Za njihovo je djelovanje redovito potreban novac i aktivnost članova. Zaklade (*universitas rerum, universitas bonorum*) su imovina. One nisu članske organizacije, imaju korisnike, te mogu imati podupiratelje ili donatore. Za vođenje zaklade su potrebni ljudi koji će odlučivati o davanju potpora i isto tako sudjelovati u provedbi programa (Bežovan 2005).

Tako navodi Bežovan da „za razliku od udruge koju čine članovi, zaklada je imovina koja je dostatna za provođenje programa. Zakladu, za razliku od udruge, imovina čini aktivnom i održivom. Članovi udruge se razidu i udruga najčešće prestaje djelovati bez daljnjih radnji koje su inače predviđene zakonom. Imovina zaklade obvezuje na trajnu aktivnost zaklade. Što je imovina veća, tim je izglednije ostvarivanje svrhe zaklade i njezin dugoročan razvoj. Ranije je istraživanje pokazalo da je osnovna imovina temeljem koje se osniva zaklada jedan od važnijih problema održivog razvoja zaklade“ (Bežovan 2008:461).

4.6. Filantropija

Kada govorimo o zakladama, neizostavan je pojam filantropije koji vežemo uz njih. „Filantropija ili hrvatski čovjekoljublje dolazi od starogrčkog φίλος - prijatelj + άνθρωπος - čovjek. Osnovni stav filantropa je prepoznavanje dobrote u drugima i sukladno tomu djelovanje i zalaganje za dobrobit drugih, posvećivanje svoga života boljem životu drugih ljudi. Radi se o altruističkom djelovanju, suprotnom egoizmu“ (Novak et al. 2017:4). Lester Salamon definira filantropiju kao osobno davanje vremena ili dragocjenosti za javne potrebe (Sulek 2007:30).

„Pojam filantropije označava potrebu za dobrotvornim djelovanjem. U kontekstu civilnog društva, filantropija je dobrovoljni individualni čin ili grupno davanje zbog općeg dobra i dobrobiti ljudi – darivanje rada ili sredstava fizičke ili pravne osobe kojem svrha nije ostvarivanje neposredne koristi za davatelje, već ulaganje u zajedničke interese ili interese drugih. Pretpostavke za razvoj filantropije su akumulirano financijsko bogatstvo, povoljno pravno i porezno okružje, te postojanje korisnika. (...) Organizirano filantropsko djelovanje u Republici Hrvatskoj odvija se kroz volonterski rad, zakladništvo, te filantropsko djelovanje humanitarnih organizacija, javnih humanitarnih akcija i poslovnih subjekata“ (Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva 2006).

U izvještaju 'Zaklade i filantropija u Hrvatskoj' (2003.) stoji kako je filantropija vitalna za uspjeh trećeg sektora te kako su zaklade bitno oruđe filantropije. Zaklade filantropska davanja filtriraju kako bi došla u prave ruke. Prema Oxfordskom rječniku

filantropija se definira kao poticaj za dobrotvornu akciju oprečnu egoizmu. U izvještaju su se usmjerili na filantropiju kao „dobrovoljni individualni čin ili grupno davanje s ciljem ulaganja u opće dobro. To se odnosi na individualne ili grupne donacije organizacijama (zakladama ili nevladinim organizacijama) koje kanaliziraju ta sredstva kako bi postigli različite vrijedne ciljeve. “Opće dobro” može biti unaprijeđeno kroz brojne raznolike aktivnosti, uključujući istraživanja, zdravstvo, obrazovanje, umjetnost, kulturu, otklanjanje siromaštva i dr., sve s ciljem poboljšanja kvalitete života u selu, zajednici ili zemlji“ (Miković 2003:5).

U svijetu, a i u samoj Hrvatskoj i dalje dolazi do kršenja i nepoštivanja ljudskih prava pa se tako u studiji 'Zakladništvo za ljudska prava' govori o važnosti filantropije vezane uz ljudska prava. Filantropija vezana uz zaštitu ljudskih prava je bitna za osiguranje autonomije, održivosti i inovativnosti rada na samoj zaštiti ljudskih prava u Hrvatskoj s obzirom da je taj sektor uvelike ovisan o javnom financiranju. Filantropija za ljudska prava odgovara na izravne potrebe onih koji su izloženi diskriminaciji ili marginalizaciji i na potrebe branitelja ljudskih prava, uz osvještavanje javnosti i zagovaranje sistemskih promjena vezanih uz smanjivanje kršenja ljudskih prava. Velik broj nezavisnih zaklada se često oslanja na ljudska prava kao ishodište svoga djelovanja, te tako podupiru neku manjinsku ili ranjivu društvenu skupinu ili rješavaju neki društveni problem. Međutim, samo dio zaklada ima promicanje ljudskih prava kao primarno područje djelovanja pa su tako te zaklade u osjetljivom odnosu spram država u kojima djeluju, jer država ne uspijeva u potpunosti zaštititi zakonita prava svih pojedinaca i skupina ili omogućiti njihovu realizaciju, a istodobno treba zakladama osigurati zakonodavno i institucionalno okruženje za rad. Stoga, često dolazi do pritisaka na rad takvih zaklada (Novak et al. 2017).

Filantropija za ljudska prava nastoji djelovati na dublje strukturalne uzroke nejednakosti te potaknuti dionike i korisnike na aktivno sudjelovanje u predlaganju i zagovaranju u tom području. Najveći izazov zakladama koje se bave ljudskim pravima jest održavati povjerenje javnosti u zakladništvo za ljudska prava te osiguravati učinkovitost filantropskog djelovanja usred raznih vrsta nejednakosti koje postoje u našem društvu (Novak et al. 2017).

4.7. (Ne)jednakost i zaklade

Veliki ljudskopravni problem u našem društvu predstavlja nejednakost među pojedincima i različitim društvenim skupinama. Samim time bitne su i zaklade koje rade na smanjivanju nejednakosti. Čini se zdravorazumski da zaklade najčešće rade na smanjivanju nejednakosti, no spominju li one to u svojim programima i aktivnostima? Smith, predsjednik Centra za zaklade (The Foundation Center), vodećeg svjetskog izvora informacija vezanih uz filantropiju, prikupljanje sredstava i stipendijskih programa sa sjedištem u New York-u¹, navodi kako se američke zaklade slabo koriste riječju „nejednakost.“ Od skoro 4 milijuna stipendija američkih zaklada od 2004. godine, samo 251 je koristila riječ „nejednakost“ u objašnjenju svojih namjera. Više su se koristile riječi mogućnost i siromaštvo, koje se, kaže Smith, mogu povezati s „nejednakosti,“ ali se ne može reći da su sinonimi. On se pita jesu li te zaklade izolirani primjeri ili pak početak trenda (Smith 2015). Budući da je nejednakost uvelike sveprisutna u svijetu, svakako bi zaklade trebale što više raditi na njezinom ublažavanju.

Razmatrajući pitanje jednakosti iz povijesne perspektive, valja istaknuti Tocquevilleovo gledište da postoji legitimna strast prema jednakosti koja potiče želju da svi budu jaki i ta strast teži tome da se slabi uzdignu u red jakih, no dolazi i do sklonosti koja slabe navodi na to da jake spuste na svoju razinu i dovodi do toga da ljudi više vole jednakost u ropstvu, nego nejednakost u slobodi. Oni ne preziru slobodu, ali sloboda nije glavni predmet njihove želje. Glavni predmet je upravo jednakost. „...bez jednakosti ih ništa ne bi moglo zadovoljiti, te bi radije pristali umrijeti negoli je izgubiti“ (Tocqueville 1995:22). S druge strane, ako su svi građani približno jednaki, postaje im teško neovisnost braniti od agresije vlasti, jer nitko nije dovoljno jak da bi se uspješno borio. Udruživanje svih ljudi može zajamčiti slobodu, no ono je vrlo rijetko (Tocqueville 1995).

Tocqueville govori i o samodovoljnosti pojedinaca. Što jednakost uvjeta postaje veća, to je veći broj pojedinaca koji su sami sebi dovoljni. Premda više nisu toliko bogati i moćni, ipak su stekli određeno znanje i imetak da mogu sami sebi biti dovoljni. Ne očekuju ništa od nikoga, promatraju se kao izdvojeni od svega te smatraju kako svoju sudbinu drže u vlastitim rukama. Čovjek zaboravlja na svoje pretke zbog demokracije, skriva mu potomke i odvaja ga od suvremenika te ga svodi na njega samoga (Tocqueville

¹ <http://foundationcenter.org/>

1995). Doista i danas je vrlo česta pojava da ljudi gledaju samo svoju korist, kako da imaju što više, kako da im bude što bolje, ne osvrćući se na potrebite osobe oko sebe.

4.8. Tipologija zaklada

Ne postoji neka jedinstvena tipologija zaklada, no neki autori iznose svoje verzije. Kada Bežovan govori o tipologiji zaklada, navodi više kriterija. Za početak govori o globalnom razlikovanju zaklada s obzirom na to jesu li zaklade privatnog ili javnog prava. Zatim, razlikuju se i prema namjeni. Namjena može biti općekorisna i dobrotvorna te dostupna širem krugu ljudi i to su zaklade javnog dobra. No, postoje i zaklade koje su namijenjene ciljanoj skupini korisnika, npr. potomcima jedne obitelji i te su zaklade privatne. Kao posebni tipovi zaklada postoje obiteljske zaklade u kojima korisnici ovise o krvnom srodstvu. Također, kao posebna vrsta se spominju i crkvene zaklade (Bežovan 2005).

Tipologiju zaklada čini skupina kriterija, navodi Bežovan. Važan je izvor financijskih sredstava zaklade, tko kontrolira donošenje odluka te kako zaklada pristupa raspodjeli financijskih sredstava. Tako postoji 18 tipova zaklada prema tim kriterijima u analizi programa zaklada u Europi koje pripadaju četirima različitim kategorijama.

- I. Neovisne zaklade
 - a) Obiteljska zaklada
 - b) Zaklada koju kontrolira izvršitelj oporuke
 - c) Operativna zaklada
 - d) Zaklada koja daje nagrade
 - e) Zaklada za vremenski ograničeno financiranje
 - f) Religijska zaklada
 - g) Neovisna zaklada trgovačkog društva
 - h) Zaklada koju je osnovala vlada
 - i) Zaklada koja osigurava konačište
 - j) Zaklada koju financira lutrija
 - k) Zaklada s više izvora sredstava
 - l) Zaklada konzorcija
- II. Zaklade trgovačkih društava

- a) Zaklada trgovačkog društva
- b) Zaklada s interesom trgovačkog društva

III. Zaklade koje podupire vlada

- a) Vladine zaklade, uključujući međuvladine zaklade i nadnacionalne vladine zaklade
- b) Njemačke političke zaklade

IV. Zaklade koje prikupljaju sredstva

- a) Zaklada lokalnih zajednica
- b) Zaklada koja prikuplja sredstva“ (Bežovan 2005:60).

Slično kao i Bežovan, „Europski zakladni centar klasificira zaklade prema glavnom izvoru financiranja, sastavu upravnog odbora i distribuciji sredstava na: 1. nezavisne zaklade, 2. korporativne zaklade, 3. zaklade podupirane od strane države i 4. zaklade lokalnih zajednica i druge zaklade koje prikupljaju sredstva“ (Miković 2003:6). Osim ovih tradicionalnih oblika zaklada, naglo se šire i zaklade lokalnih zajednica. Mnogi smatraju da su upravo one novi globalni fenomen koji nudi optimalan razvoj zajednice jer su u stanju izgraditi društveni i financijski kapital kroz investiranje donatora lokalne zajednice. Građani se udružuju kako bi investirali i unaprijedili život u zajednici (Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva 2006).

4.9. Stanje u zakladništvu u Hrvatskoj kroz godine

Bežovan navodi kako se broj zaklada dovodi u vezu s rigidnošću sustava registracije. Tako je u Francuskoj 1990-ih bilo oko 500 zaklada, u Njemačkoj 6000, u Švicarskoj oko 22 500, u Nizozemskoj 100 000, dok je u jednom malom Lichtensteinu od svega 30 000 stanovnika, bilo 40 000 zaklada s imovinom većom od 100 milijardi švicarskih franaka (Bežovan 2007:6). I kod nas predstavlja problem Zakon o zakladama i fundacijama koji zbog previše kompliciranog postupka osnivanja zaklada nije poticajan za razvoj zakladništva (Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva od 2012. do 2016. godine, 2012).

Ako gledamo podatke o broju zaklada kroz godine u Hrvatskoj, možemo vidjeti da se iz godine u godinu ta brojka povećava, no ne previše. Krajem 1998. godine postojalo je svega 33 zaklade. 2001. godine ih je bilo 47 registriranih, dok konačno nije došlo do

rasta broja zaklada do 2003. godine kada je bilo registrirano 70 zaklada i 2 fundacije (Miković 2003).

Centar za razvoj neprofitnih organizacija je tijekom 2001. godine proveo istraživanje o razvoju zakladništva. Do tada u Hrvatskoj nije bilo provedeno nijedno empirijsko istraživanje zakladništva. Cilj je bio uvid u postignuća, probleme i prepreke u radu postojećih zaklada te procijeniti izgleda za razvoj zakladništva. Osnovni podaci su bili prikupljeni uvidom u Zakladni upisnik u Ministarstvu pravosuđa, uprave i lokalne samouprave. Napravljen je i upitnik koji je poslan poštom na adrese zaklada, provedeni razgovori s ravnateljima zaklada te su se pratile informacije o zakladama u medijima. U lipnju 2001. godine bilo je registrirano 47 zaklada i tri fundacije. Uspjeli su dobiti ispunjene upitnike od 31 zaklade i dvije fundacije, a istraživanjem je utvrđeno da šest zaklada nije više aktivno (Bežovan 2005).

Što se tiče godine osnivanja, dobiveni podaci ukazuju na to da su zaklade tada bile prilično mlade jer je u protekle četiri godine bilo osnovano čak 71% zaklada (Bežovan 2005).

Velika većina zaklada su bile neovisne zaklade što znači da su imovina i prihodi koje ostvaruju temelj za ispunjavanje njihove svrhe. 58% zaklada pripada tipu zaklada koje prikupljaju sredstva za postizanje svoje svrhe. Jedna zaklada je bila zaklada trgovačkog društva, što ukazuje na nedostatak socijalne odgovornosti gospodarskih subjekata. Dvije su zaklade osnovala političke stranke (Bežovan 2005).

Često puta se područje djelovanja smatra glavnim obilježjem zaklade. S obzirom na svrhu zaklade i korisnike kojima je zaklada namijenjena dominirale su stipendijske zaklade. Tradicionalno su postojale i zaklade vezane uz socijalnu skrb. Velik broj zaklada bavio se problemima gospodarskog, socijalnog i političkog razvitka, a programi razvitka su bili usmjereni od malih lokalnih zajednica do nacionalne razine. Bilo je i mnogo zaklada koje podupiru visoko školstvo i znanost. No, nije bilo puno kulturnih i zdravstvenih zaklada. U Hrvatskoj su često društvene elite osnivači zaklada, kao i u razvijenim zemljama. Dio uspješnijih zaklada za svoj uspjeh mogu zahvaliti okupljanju i suradnji elita iz različitih institucija i područja (Bežovan 2005).

Najveći problem zakladama je tada bio zakonski okvir razvitka, vođenje i funkcioniranje zaklade kao pravne osobe i nedovoljan interes medija. „Relativno zakašnjelo donošenje Zakona o zakladama i fundacijama 1995. godine, zahtjevna

procedura registracije i nepoticajni propisi za davanja u općekorisne svrhe nisu išli na ruku osnivanju većeg broja zaklada“ (Bežovan 2005:118). Predstavnici zaklada su prilike za razvoj zakladništva ocijenili nepovoljnima. Također, problem je i taj što zbog nekoliko skandala, jedan dio javnosti na zaklade gleda negativno (Bežovan 2008).

Zatim imamo podatke iz 2003. godine. U izvještaju 'Zaklade i filantropija u Hrvatskoj' navodi se kako je teško klasificirati zaklade u različite kategorije oslanjajući se na njihove registracijske dokumente jer zaklade obično imaju nekoliko ciljeva. No, na temelju prikupljenih podataka navode da je tada, 2003. godine, oko 40% zaklada financiralo znanost, visoko obrazovanje i stipendije, oko 17% podržava razvojne programe, njih otprilike 15% financira socijalnu brigu, dok ostale zaklade većinom financiraju zdravstvo, kulturu i sportske aktivnosti (Miković 2003).

Što se tiče osnivača, obično su to pojedinci ili grupe pojedinaca, udruge, firme, lokalne vlasti i država, neprofitne državne ustanove kao što su fakulteti i bolnice, te političke stranke. Najčešće su osnivači udruženi pojedinci, udruge i firme (Miković 2003).

Zakladna imovina registriranih zaklada do 2003. godine u Hrvatskoj varira od 5000 kn do 2 800 000 kn. Osim novca, kapital se sastoji i od pokretne i nepokretne imovine (Miković 2003).

Preko 65% zaklada je tada bilo smješteno u Zagrebu, te u južnoj, zapadnoj i sjevernoj Hrvatskoj. Najmanje zaklada nalazilo se u istočnoj Hrvatskoj (Miković 2003).

Prema podacima iz registra, navodi Bežovan, da je početkom listopada 2006. u Hrvatskoj djelovalo 94 zaklada i šest fundacija. Njih 39,4% bilo je osnovano u proteklih pet godina što ukazuje da su zaklade tada u Hrvatskoj mlade pravne osobe s relativno ograničenim iskustvom. Zatim je došlo do osnivanja većeg broja zaklada pa je tako početkom svibnja 2008. godine bilo 124 registrirane zaklade. Od toga ih je 60% bilo sa sjedištem u Zagrebu. Iza Zagreba slijedi Dubrovnik s pet zaklada, Osijek sa četiri te Split i Varaždin s tri zaklade, dok u čak pet županija uopće nema registriranih zaklada, pa se može reći da su zaklade u Hrvatskoj tada bile urbani fenomen (Bežovan 2008).

U studiji 'Procjena kapaciteta zaklada lokalnih zajednica' iz 2012. godine stoji da je tada bilo 192 registrirane zaklade.

5. Metodologija

Jedan od ciljeva ovoga rada je izraditi preliminarnu tipologiju zaklada u Hrvatskoj. Osim pomoći literature, koristile su se sve dostupne informacije o zakladama koje se mogu naći na internetu: informacije na internetskim stranicama zaklada, statuti, izvješćaji, programi zaklada i informacije dobivene projektom *Čimbenici programskog oblikovanja djelovanja zaklada u Hrvatskoj*.

Na internetskoj stranici Ministarstva uprave postoji Registar zaklada² u kojemu su navedene sve registrirane zaklade u Republici Hrvatskoj. U registru se mogu pretraživati zaklade prema nazivu, prema sjedištu ili po županijama u kojima imaju sjedišta. Za svaku zakladu u Registru piše njezino ime, skraćeno ime (ako ima), registarski broj, datum upisa u registar zaklada, sjedište, odnosno adresa zaklade, ukratko koja je svrha zaklade, osobe koje imaju veze sa zakladom, bilo upravitelji, predsjednici upravnog odbora i tome slično. Također, u Registru se može naći i OIB. Prema njegovom smo popisu dalje sakupljali podatke o svakoj pojedinoj zakladi kako bismo mogli izraditi preliminarnu tipologiju. No, kada smo počeli malo dublje tražiti podatke o zakladi, vrlo brzo smo primijetili da o mnogim zaklada nema niti riječi na internetu, što bi moglo upućivati na njihovu neaktivnost.

Od velike pomoći u izradi ovog diplomskog rada je bio adresar zaklada koji sam izradila sudjelujući u znanstvenoistraživačkom projektu Odsjeka za sociologiju Filozofskog fakulteta pod nazivom *Čimbenici programskog oblikovanja djelovanja zaklada u Hrvatskoj*. Voditeljica projekta je doc. dr. sc. Jasmina Božić, a na projektu su radili još i prof. dr. sc. Ozren Žunec, prof. dr. sc. Benjamin Čulig i izv. prof. dr. sc. Anton Vukelić. Društveni cilj toga projekta je potaknuti zakladništvo i filantropiju u hrvatskom društvu. Istraživanje se provelo putem intervjua s predstavnicima zaklada. U intervjuima nas je zanimalo što sve podupiru zaklade u Hrvatskoj, na koje društvene probleme su umjerene, u kojim prostornim i drugim uvjetima djeluju, kako određuju svoje prioritete, kako percipiraju svoju ulogu u lokalnoj zajednici ili u širem društvu, koje su prepreke njihovom razvoju itd.

Za potrebe projekta bilo je potrebno napraviti adresar zaklada, što znači da su se trebali pribaviti kontakti zaklada u obliku telefonskog broja ili e-mail adrese, kako bismo

² <http://www.appluprava.hr/RegistarZaklada/>

mogli kontaktirati zaklade, jer se te dvije informacije ne nalaze u Registru zaklada. Kontaktiranjem zaklada i traženjem informacija na internetu, došli smo i do informacija o tome jesu li one i dalje aktivne jer samim time što se nalaze u Registru zaklada, ne znači da su i aktivne. Naime, možemo reći da Registar zaklada i nije baš vjerodostojan pokazatelj aktivnosti zaklade, sudeći po dobivenim nalazima, jer se ispostavilo da je dosta zaklada zapravo neaktivno.

6. Rezultati i rasprava

Sve skupa u Registru zaklada se trenutno, u srpnju 2017. godine, nalazi 231 zaklada. Koristeći se njihovim brojevima i e-mail adresama koje smo pronašli na internetu, dobili smo odgovore da njih 29 više nije aktivno. No, tražeći podatke nekih zaklada primijetili samo da nema nikakvih podataka, kontakata, vijesti niti bilo kakvih drugih informacija o njima na internetu, što bi ukazivalo da su vrlo vjerojatno i one neaktivne. Takvih je 28. Neke kontakt osobe su odgovorile kako njihova zaklada postoji, ali je trenutno u stanju mirovanja, što znači da već neko vrijeme, neke čak i po 10ak godina, nisu ništa financirale. Takvo stanje vrlo često dovodi do potpunog gašenja zaklade, a i nekima je možda lakše reći da je u stanju mirovanja nego da je zaklada zaista ugašena. Vrlo često su navodili nedostatak financijskih sredstava i donatora kao razlog mirovanja zaklade te kako će možda jednog dana doći bolja vremena u tom pogledu. U svakom slučaju, ove zaklade ćemo isto odrediti neaktivnima. Takvih zaklada je 9 u adresaru, no njima možemo pridružiti i još jednu za koju su nam rekli da je "neslužbeno neaktivna". Prema ovim kriterijima procjenjujemo da je 67 zaklada iz registra neaktivno. U postocima bi to bilo oko 30% neaktivnih zaklada koje se svejedno nalaze u Registru zaklada, što ukazuje na loš administrativni sustav iz kojeg se ne brišu sve neaktivne zaklade.

Prema tome, broj aktivnih zaklada se vrti oko broja 164 prema našoj procjeni, odnosno oko 70% od ukupnog broja zaklada iz registra je aktivno. Ovaj broj aktivnih zaklada je okvirni i analizu ćemo raditi upravo na tom broju aktivnih zaklada, premda ne znači da je točan. Točan broj se nije mogao utvrditi, jer ne možemo sa sigurnošću znati jesu li neke zaklade još uvijek aktivne ili nisu iz razloga jer se nisu sve kontakt osobe

zaklada javile i odgovorile na upite, a na Registar se, kao što smo već naveli, ne možemo osloniti.

6.1. Stanje u županijama

Zaklade smo popisali prema županijama u kojima im je sjedište. Kada ih gledamo po županijama, ne iznenađuje podatak da ih je najviše registriranih u Gradu Zagrebu, čak 142, od kojih je 100 aktivnih prema našoj procjeni, od ukupno 231 registrirane zaklade iz Registra. To ukazuje na visoku centralizaciju zaklada u Hrvatskoj i potrebu decentraliziranog modela razvoja zakladništva jer je sljedeći najveći broj registriranih zaklada 11. Radi se o Splitsko-dalmatinskoj županiji. Od 11, njih 8 je aktivnih. Za Splitsko-dalmatinskom slijedi Dubrovačko-neretvanska županija s 10 zaklada od kojih je 6 aktivno te Istarska i Varaždinska županija s 9 registriranih, no aktivnih 6 u Istarskoj i 7 u Varaždinskoj županiji. Najslabije razvijeno zakladništvo je u Ličko-senjskoj i Požeško-slavonskoj županiji u kojima nema ni jedne registrirane zaklade. Nakon njih slijedi Bjelovarsko-bilogorska županija s 2 registrirane, ali obje neaktivne. U Krapinsko-zagorskoj ima jedna registrirana zaklada o kojoj nije moguće naći nikakve podatke što ukazuje na neaktivnost te zaklade. Karlovačka i Virovitičko-podravska županija imaju po jednu aktivnu zakladu, dok Šibensko-Kninska ima 3 registrirane, no jedna je neaktivna, a druge dvije su iz 2015. godine tako da jedna još nije počela s radom.. To bi značilo da trenutno Šibensko-kninska županija ima jednu aktivnu zakladu. Ostale županije imaju između 2 i 6 aktivnih zaklada uz još po nekoliko neaktivnih, a registriranih.

Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije provodi postupak ocjenjivanja i razvrstavanja svih jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave u Republici Hrvatskoj prema indeksu razvijenosti svakih 5 godina. Indeks razvijenosti se računa kao ponderirani prosjek više društveno-gospodarskih pokazatelja radi mjerenja stupnja razvijenosti jedinica lokalne i područne samouprave te se na temelju odstupanja vrijednosti od državnog prosjeka jedinice lokalne i područne samouprave razvrstavaju u skupine razvijenosti. Nas zanima indeks razvijenosti područne, odnosno regionalne samouprave s obzirom da smo zaklade poredali po županijama.

Četiri su skupine razvijenosti:

- „u I. skupinu razvrstane su jedinice područne (regionalne) samouprave čija je vrijednost indeksa razvijenosti manja od 75% prosjeka RH
- u II. skupinu razvrstane su jedinice područne (regionalne) samouprave čija je vrijednost indeksa razvijenosti između 75% i 100% prosjeka RH
- u III. skupinu razvrstane su jedinice područne (regionalne) samouprave čija je vrijednost indeksa razvijenosti između 100% i 125% prosjeka RH
- u IV. skupinu razvrstane su jedinice područne (regionalne) samouprave čija je vrijednost indeksa razvijenosti veća od 125% prosjeka RH.“³

Zadnji puta su hrvatske županije ocijenjene i razvrstane prema indeksu razvijenosti krajem 2013. godine. Županije koje spadaju u I. skupinu, odnosno one čija je vrijednost indeksa razvijenosti manja od 75% prosjeka RH su Virovitičko-podravska, Brodsko-posavska, Vukovarsko-srijemska, Bjelovarsko-bilogorska, Požeško-slavonska, Sisačko-moslavačka, Osječko-baranjska, Karlovačka, Koprivničko-križevačka, Ličko-senjska, Međimurska i Krapinsko-zagorska. Od tih 12 županija, za njih 6 smo rekli da imaju najslabije razvijeno zakladništvo. Radi se o Ličko-senjskoj, Požeško-slavonskoj, Bjelovarsko-bilogorskoj, Krapinsko-zagorskoj, Karlovačkoj i Virovitičko-podravskoj županiji koje uopće nemaju ni registrirane zaklade ili imaju možda po jednu aktivnu. Jedino Šibensko-kninska ne spada u I. nego u II. skupinu, što se vrlo vjerojatno može pripisati turizmu. Možemo vidjeti da županije najslabije razvijenog zakladništva većinom po indeksu razvijenosti spadaju u I. skupinu, odnosno da su prema indeksu razvijenosti ispod 75% nacionalnog prosjeka.

No, u I. skupini se nalaze i četiri županije u kojima su županijske ili gradske vlasti osnovala zaklade za razvoj lokalne zajednice. To su Virovitičko-podravska, Sisačko-moslavačka, Osječko-baranjska i Međimurska županija. U Međimurskoj županiji, primjerice, postoje četiri registrirane zaklade, sve četiri su aktivne te je sve četiri osnovala županija ili grad. U Osječko-baranjskoj županiji ima čak sedam registriranih zaklada od kojih su četiri aktivne, a jednu od njih je osnovao Grad Osijek. U Sisačko-moslavačkoj županiji su četiri registrirane zaklade od kojih su tri aktivne, a jedna od njih osnovana je od strane županije. U Virovitičko-podravskoj je samo jedna registrirana aktivna zaklada, ali je također osnovana od strane Grada Virovitice. Možemo zaključiti da slabija gospodarska razvijenost nije nužno prepreka razvoju zakladništva. Kao što vidimo iz ovih

³ <https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/regionalni-razvoj/indeks-razvijenosti/112>

primjera, lokalna samouprava može osnovati zakladu za razvoj lokalne zajednice kako bi potaknula razvoj tog područja.

Promatrajući stanje zakladništva po županijama ne možemo ne primijetiti već spomenutu centralizaciju. Ne radi se tu o malo većem broju zaklada u Gradu Zagrebu u odnosu na broj zaklada u drugim županijama. Tu se radi o tome da čak 60% zaklada od broja aktivnih zaklada prema našem popisu ima sjedište u Gradu Zagrebu. Iako oko 90% aktivnih zaklada u Gradu Zagrebu financira na nacionalnoj razini, lokalne zaklade mogu lakše doći do informacija o prioritetnim problemima u svom području, jer djeluju „na terenu“. Isto tako, u hitnim slučajevima mogu blagovremeno reagirati. Uostalom stanovnici u Gradu Zagrebu vrlo često imaju više mogućnosti i potpora nego u drugim županijama. Možemo uzeti za primjer besplatne školske udžbenike za učenike iz Zagreba. S obzirom da ih u ostatku Hrvatske nema, držimo da bi dobro došle zaklade u drugim županijama koje bi pomagale u školovanju djece iz obitelji s financijskim poteškoćama. Svakako je potrebna decentralizacija zakladništva u Hrvatskoj. Kako kaže Visinski: „Općenito govoreći svagdje, pa tako i u Hrvatskoj, kvalitetno je funkcioniranje neprofitnih organizacija moguće samo u sklopu ozbiljnije decentraliziranog društva“ (Visinski 2004:97). Nužno je potrebna decentralizacija zakladništva u Hrvatskoj. Trebalo bi što više poticati zakladništvo u drugim županijama, pogotovo u onima u kojima aktivnih zaklada uopće nema.

6.2. Godina osnivanja

Što se tiče starosti zaklada u Hrvatskoj, možemo reći da je najmlađa zaklada osnovana 2016., a najstarija 1995. godine. No, najviše aktivnih zaklada spada u grupu starosti između 6 i 10 godina. Radi se o otprilike 35% aktivnih zaklada iz registra. Slijedi postotak od oko 23% aktivnih zaklada koje su do 3 godine starosti. Zatim, one koje su se osnovale u periodu između 11 i 15 godina je oko 16%, te između 16 i 20 godina ih je oko 14%. 9% zaklada je starosti od 4 do 5 godina, dok je svega 2% odnosno 3 zaklade iz našeg popisa aktivnih zaklada starije od 21 godine. Točnije, te zaklade su osnovane 1995. i 1996. godine.

Prema ovim podacima možemo zaključiti kako su zaklade u Hrvatskoj relativno mlade, s obzirom da oko 68% njih nije starije od 10 godina. No, mnogo zaklada iz kasnih

90-ih i ranih 2000-ih se održalo i danas, što ukazuje ipak na dugovječnost i tradiciju nekih zaklada.

6.3. Osnivač

Sljedeće što nas je zanimalo je tko je osnivač određene zaklade. Prema osnivaču smo zaklade podijelili na nezavisne, korporativne, vladine, javne, i političke. Vrlo često se u tipologijama govori samo o vladinama, ali mi smo izdvojili one zaklade koje su osnovane od strane vlade i one koje su osnovane od županije ili grada. Pod nezavisne zaklade spadaju sve koje su osnovane od strane jedne osobe, grupe ljudi, neke institucije, komore, fakulteta, knjižnice, udruge i slično. Njih ujedno ima i najviše - oko 70% od aktivnih zaklada iz našeg popisa. Korporativne su one koje je osnovala neka korporacija, tvrtka i takvih trenutno aktivnih u Hrvatskoj čine 9% od ukupnog broja aktivnih zaklada. Vlada je posebnim zakonima osnovala svega oko 5% aktivnih zaklada, odnosno njih 8. Javne zaklade su one koje je osnovala neka županija ili grad i njih ima oko 13%. „Budući da se osnivaju radi neke specifične svrhe, javne zaklade također osiguravaju institucionalni okvir za svrhovitije trošenje sredstava“ (Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva 2006:39). Političkih zaklada ima oko 3, odnosno otprilike 2% zaklada je osnovala neka politička stranka. No, moramo reći nešto i o zakladama lokalnih zajednica. Zaklade lokalnih zajednica rade prvenstveno na razvoju lokalne zajednice, kojim se ostvaruje dugoročno poboljšanje uvjeta života u zajednici. Vrlo često su osnovane od strane građana te zajednice ili jednostavno neke udruge i sl. pa samim time možemo reći kako spadaju pod neovisne. Primjerice, u literaturi smo pronašli kako je *Zaklada Runovići* zaklada lokalnih zajednica. Osnovana je od strane 50 Runovićana koji su dali novac za osnovnu imovinu Zaklade. Cilj Zaklade je poticanje i podupiranje aktivnosti koje doprinose razvoju Runovića i povezivanje i angažiranje Runovićana u zajedničkim programima. Isto tako *Zaklada Kajo Dadić* spada pod zaklade lokalnih zajednica koju je osnovala *Udruga MI* iz Splita uz pomoć Kaje Dadića koji im je ostavio svoje nekretnine.⁴ Tako možemo reći kako ima najviše neovisnih zaklada i zaklada lokalnih zajednica.

⁴ <http://www.zaklada-slagalica.hr/upload/docs/zlj.pdf>

Iz ovih podataka možemo reći da je brojka od oko 9% zaklada osnovanih od strane korporacija relativno mala, jer imamo mnogo velikih korporacija kojima ne bi trebao biti problem izdvojiti određenu svotu novca u dobrotvorne svrhe. No, pretpostavljamo da je problem upravo taj što filantropija i dobrotvorno davanje nisu toliko razvijeni u Hrvatskoj pa tako oni koji bi mogli najviše pomagati, ne pomažu u tolikoj mjeri jer nisu dovoljno upućeni i osviješćeni. Sve aktivne korporativne zaklade u Hrvatskoj, prema podacima na internetu, pomažu na nacionalnoj razini, osim dvije koje pomažu svojim radnicima koji su u potrebi.

Vlada posebnim zakonima osniva zaklade. Primjerice, *Zakonom o Nacionalnoj zakladi za znanost, visoko školstvo i tehnologijski razvoj Republike Hrvatske* iz 2001. godine, osnovana je *Hrvatska zaklada za znanost*. Tako postoji još 7 aktivnih zaklada koje je osnovala Vlada. To su javne institucije podržavane djelomično iz državnog proračuna. Naravno, sve zaklade koje su osnovane od strane Vlade RH pomažu na nacionalnoj razini.

6.4. Geografski obuhvat

Geografski obuhvat je još jedna od karakteristika zaklade. Ne financiraju sve zaklade na nacionalnoj razini, stoga osim nacionalnih zaklada, možemo govoriti još i o regionalnim zakladama, zakladama za razvoj lokalnih zajednica, međunarodnim zakladama sa sjedištem u Hrvatskoj i o ograncima međunarodnih zaklada. Ovih posljednjih nema u Hrvatskoj. Najviše ima nacionalnih zaklada i to oko 74% aktivnih zaklada. Zatim slijedi oko 15% zaklada za razvoj lokalne zajednice. Nakon njih po brojnosti dolaze regionalne zaklade, njih otprilike 8%, te oko 3% međunarodnih zaklada sa sjedištem u Hrvatskoj.

Regionalne zaklade su većinom osnovane od strane županija pa samim time i pokrivaju to područje županije. Ostale su nezavisne, a jednu je osnovao grad. Radi se o Gradu Koprivnici, no zaklada pokriva područje cijele Koprivničko-križevačke županije.

Zaklade za razvoj lokalne zajednice su najčešće prema osnivaču nezavisne. Zatim ima onih zaklada za razvoj lokalnih zajednica koje su osnovali gradovi pa onda te zaklade i djeluju na području tih gradova. Postoje i dvije zaklade za razvoj lokalnih zajednica koje

su korporativne, odnosno osnovane od strane tvrtki koje se na taj način brinu o svojim radnicima.

Kod međunarodnih zaklada sa sjedištem u Hrvatskoj se zapravo radi o tome da zaklade nisu ograničene samo na nacionalnu razinu. Primjerice, postoji zaklada koja pomaže djeci u Hrvatskoj, no trenutno pomaže školovanju 50ak djece u Africi.

6.5. Što financiraju?

Promatrajući svrhe zaklada, odnosno što sve financiraju, došli smo do zaključka da zaklade u Hrvatskoj financiraju sljedeća područja: 1. zdravstvo, 2. obrazovanje, 3. znanost, 4. socijalno, materijalno pomaganje, 5. nespecificirano, odnosno svima kojima je pomoć potrebna, 6. okoliš i ekologiju, 7. kulturu, umjetnost, kulturnu baštinu, 8. sport, 9. razvoj filantropije, volonterstva i civilnog društva, 10. vezano uz branitelje i Domovinski rat, 11. politiku, 12. vjeru i 13. životinje.

Ima zaklada koje financiraju samo jedno područje, dok ih najviše financira nekoliko područja. Odredili smo što sve financira svaka zaklada i dobili sljedeće rezultate. Zdravstvom, pomoći bolesnima, onima s posebnim potrebama i sl. se bavi oko 25% aktivnih zaklada u Hrvatskoj. Obrazovanje financira otprilike 43% aktivnih zaklada. To se odnosi na financiranje i pomoć učenicima osnovnih i srednjih škola, te studenata, bilo putem plaćanja školarina, davanja stipendija, novčanih i drugih potpora koje olakšavaju školovanje i studiranje. 25% zaklada financira znanost, odnosno znanstvenike, potiče razvoj znanosti i sl. Socijalnu, odnosno materijalnu pomoć onima u oskudici daje 45% zaklada. To je upravo ono što najveći broj zaklada radi. Financiraju siromašne i potrebite, pojedince i obitelji kojima je materijalno stanje loše ili žive u oskudici. Postoje zaklade koje ne financiraju konkretno zdravstvo, obrazovanje, kulturu i sl., nego pomažu svima kojima je pomoć potrebna, neovisno o tome za što tim osobama treba financijska pomoć. Takvih zaklada je otprilike 3%, odnosno 5 zaklada iz našeg popisa aktivnih zaklada. Okoliš i ekologija se izrazito rijetko financiraju putem zaklada. Naime, svega oko 4% aktivnih zaklada, točnije njih 6 financira aktivnosti vezane uz zaštitu okoliša, ekologiju i tome sl., no obično im to nije primarno područje koje financiraju. Kulturu, kulturnu baštinu i umjetnost financira oko 23% aktivnih zaklada. To se odnosi na kulturu u smislu izložbi, održavanje sjećanja na nekog umjetnika, pisca, zatim pomaganje mladim

umjetnicima, očuvanje kulturne baštine. Sport financira 8% aktivnih zaklada u smislu da se brinu za umirovljene sportaše, mlade sportaše, profesionalne sportaše, promiču i potiču sport, rekreaciju, financiraju sportske organizacije i klubove. Od njih 13 prema našem popisu, 7 financira baš sport, sportaše i sl. dok je u ostalih 6 sport samo jedan od segmenata koji financiraju, nije primaran. Razvoj filantropije, volonterstva i civilnog društva potiče oko 8% zaklada. Aktivnih zaklada vezanih uz branitelje, njihove obitelji, žrtve Domovinskog rata, razminiranje i sl. je 6%. Financiranje vezano uz podupiranje politike, političko, demokratsko i građansko obrazovanje, promicanje vanjske politike, čini 2% aktivnih zaklada, odnosno njih 4. Zaklade vezane uz vjeru, promicanje određenih religijskih vrijednosti i sl. je 10%. Obično se radi o poticanju odgoja i obrazovanja u skladu s kršćanskim naukom, podupiranju vjerskog sadržaja, svjedočenju katoličke vjere, promicanju vrijednosti kršćanske civilizacije i kulture i dijaloga među vjerskim zajednicama. No, ne promiče se samo kršćanska vjera, jedna zaklada potiče vedsku filozofiju, a jedna je vezana uz Islamsku zajednicu. Osim prema ljudima, postoje i 3 zaklade koje su orijentirane prema životinjama. Dvije pomažu napuštenim životinjama, a jedna radi na očuvanju pasmine hrvatski ovčar.

Možemo primijetiti da najviše zaklada pomaže osobama u oskudici. No, vrlo često su to zaklade koje financiraju, primjerice, i obrazovanje, znanost i bolesne, ali se upravo radi o tome da te osobe žive u oskudici pa si tako ne mogu priuštiti kvalitetno školovanje, studiranje, liječenje i sl.. Dakle, često se radi o kombinaciji različitih područja koja zaklade financiraju.

Obrazovne zaklade su sljedeće po brojnosti u Hrvatskoj. Obrazovne zaklade mogu financirati prema izvrsnosti, ali i prema materijalnom statusu. Samim time što se pomaže djeci i studentima u školovanju i studiranju, dugoročno se može smanjiti siromaštvo i oskudica. Naravno, opet se ne radi isključivo o obrazovnim zakladama. Mnogo je takvih, ali opet se vrlo često pomaže i u drugim područjima uz obrazovanje.

Nakon obrazovanja slijede još znanost i zdravstvo kao područja koja se dosta financiraju u Hrvatskoj putem zaklada. Kada se podupire znanost, obično se radi o financiranju studenata poslijediplomskih i doktorskih studija uz financiranje istraživača i znanstvenika, općenito poticanje znanosti i visokog školstva itd. Tako postoji i *Hrvatska zaklada za znanost* koja je osnovana od strane Vlade RH koja promiče znanost, visoko školstvo i tehnološki razvoj s glavnim ciljem osiguravanja gospodarskog razvoja i

poticanja zapošljavanja. Postoje zaklade koje financiraju neko specifično znanstveno područje, primjerice pravo, medicinu, matematiku, i sl., dok neke zaklade uz kulturu, umjetnost, zdravstvo, sport itd., potiču usputno i razvoj znanosti, dakle to im nije primarno područje financiranja.

Što se tiče područja zdravstva, radi se o onim zakladama koje financiraju liječenja onima kojima materijalno stanje to ne dopušta, liječenje osoba koje pate od određenih bolesti, pomaganje bolesnoj djeci, djeci i osobama s posebnim potrebama, rade na unaprjeđenju zdravstva općenito ili neke specifične grane medicine itd. Vrlo često su to zaklade koje pomažu upravo onima koji si sami ne mogu priuštiti liječenje. Ne mora osoba niti biti toliko u oskudici koliko liječenja, lijekovi i pomagala mogu biti skupi, tako da su takve zaklade prijeko potrebne.

Od svih područja financiranja, definitivno možemo reći da su okoliš i ekologija najviše zapostavljeni. Naime, od 6 zaklada koje smo označili ekološkima, ekologija i očuvanje okoliša im uopće nije primarno područje financiranja, nego okoliš i ekologiju samo spomenu u opisu svoga rada u mnoštvu ostalih područja koja financiraju. Ukoliko se uopće i dotaknu tog područja, svote koje se izdvajaju su vrlo vjerojatno zanemarive u odnosu na ostala područja koja financiraju. Gotovo je nevjerojatno da ne postoji niti jedna zaklada koja primarno financira ekologiju i očuvanje okoliša.

S obzirom na konstantno aktualnu temu branitelja, njihovih obitelji, problema i općenito posljedica i žrtava Domovinskog rata, iznenađuje podatak da se samo oko 6% aktivnih zaklada u RH bavi tim područjem, odnosno otprilike 10 aktivnih zaklada. Vrlo često se radi o financijskoj pomoći braniteljima i njihovim obiteljima ili pak pomoći djeci branitelja u obrazovanju. Više od pola tih zaklada je osnovano još u drugoj polovici 90ih godina, neposredno nakon rata. Veliki problem nakon rata predstavljaju mine na mnogim područjima Hrvatske, tako je 1999. godine osnovana zaklada *Hrvatska bez mina* koja radi na skupljanju sredstava za razminiranje miniranih područja, ali i pružanju pomoći osobama koji su tijekom Domovinskog rata nastradali od minsko-eksplozivne naprave.⁵ No, ima i mlađih zaklada vezanih uz tematiku Domovinskog rata. Primjerice, veliku stvar predstavlja osnivanje *Zaklade Sunčica - zaklade za žrtve ratnog zločina silovanja u Domovinskom ratu* iz 2014. godine, budući da se državne institucije baš i ne bave tom tematikom ona je prva institucionalna podrška, kako navode na svojoj stranici, i

⁵ <http://www.hbm.hr/>

predstavlja mjesto gdje se žrtve ratnog zločina silovanja mogu javiti za materijalnu i nematerijalnu pomoć.⁶

6.6. Kome pomažu?

Zaklade nisu u mogućnosti pomagati uvijek svima kojima je potrebno te se često opredijele za samo jednu skupinu ljudi neke određene dobi ili pak više takvih skupina. Tako možemo reći da zaklade u Hrvatskoj financiraju: 1. djecu, 2. odrasle, 3. studente/mlade, 4. starije osobe, 5. sve kojima je potrebno, kao i 6. životinje. Isto tako moguće je da zaklada financira samo primjerice sportaše, određenu nacionalnu manjinu, branitelje, radnike neke tvrtke, osobe s invaliditetom i sl., a ne općenito svu djecu ili sve odrasle osobe... To spada pod 7. specifične skupine.

Aktivne zaklade u Hrvatskoj najčešće u svojem opisu rada navode kako financiraju sve kojima je potrebno. Takvih je oko 50% aktivnih zaklada prema našem popisu. U to spadaju i djeca i odrasli i stariji i svi ostali koji trebaju pomoć. Zatim, 27% zaklada se okreće studentima i mladima, kao dobnoj skupini kojoj pomažu. Sljedeća dobna skupina su djeca. Njima pomaže oko 15% zaklada. Otprilike 10% zaklada pomaže odraslima, ali vrlo često u kombinaciji sa studentima i mladima. Postoji oko 9% zaklada koje pomažu specifičnim skupinama. Najmanje se pomaže starijim osobama i životinjama. Otprilike 3%, odnosno oko 5 zaklada pomaže starijima, dok životinjama pomaže oko 2%, odnosno 3 aktivne zaklade.

I ovdje možemo vidjeti da se često radi o kombinaciji onih koje se financira od strane zaklada, ali i da u 50% slučajeva zaklade nespecificirano pomažu svima kojima je pomoć potrebna. Zatim, vrlo često zaklade pomažu studentima, mladima i djeci, dok starije osobe ostaju, možemo reći, zanemarene s obzirom na mali broj zaklada koji se odnosi na njih. Mala brojka zapravo pomalo iznenađuje s obzirom da su starije osobe jedna izrazito osjetljiva skupina ljudi, pogotovo u financijskom i zdravstvenom smislu. Nisu više radno sposobni, mirovine su male, a zdravlje često narušeno, tako da bilo kakva pomoć uvijek dobro dođe.

⁶ <http://zakladasuncica.hr/>

6.7. Nejednakost

Kao što smo prethodno u teorijskom dijelu naveli, nejednakost i dalje predstavlja veliki društveni problem, kako u Hrvatskoj, tako i u svijetu. S obzirom na to, zanimalo nas je rade li uopće hrvatske zaklade na smanjivanju nejednakosti, točnije spominju li one smanjivanje nejednakosti u opisu svog rada. To smo utvrdili iščitavanjem njihovih programa, statuta i aktivnosti s njihovih internetskih stranica i drugim podacima dostupnim na internetu. Promatrali smo spominju li nejednakost, smanjivanje siromaštva, jednaka prava svih i tome slično.

Od ukupnog broja aktivnih zaklada prema našem popisu, oko 40% aktivnih zaklada u svojim dokumentima i programima ne spominje ništa vezano uz ublažavanje nejednakosti ili siromaštva. U statutima, internetskim stranicama ili programima 35% zaklada se spominje ili ublažavanje nejednakosti ili borba za pravedniji svijet, ista prava svima ili pomaganje osobama koje su siromašne, tj. lošeg imovinskog stanja. Ostalih 25% zaklada nemaju internetsku stranicu ili objavljen statut na internetu, da bi mogli vidjeti za što se zalažu, odnosno rade li na smanjivanju nejednakosti i siromaštva.

Od ukupnog broja aktivnih zaklada kod kojih smo pronašli da na neki način rade na smanjivanju nejednakosti i siromaštva, kod otprilike 70% njih možemo vidjeti da se zalažu za smanjivanje siromaštva, tj. da se radi o materijalnoj i nematerijalnoj pomoći osobama s lošim imovinskim stanjem, bilo da se radi o djeci, učenicima, studentima, odraslima, višečlanim obiteljima, starijim osobama. Neke pomažu u obrazovnom smislu, neke u zdravstvenom ili im jednostavno materijalnom pomoći olakšavaju život. Oko 25% zaklada od ukupnog broja onih koji rade na smanjivanju nejednakosti i siromaštva se zalaže za smanjivanje nejednakosti, mir, slobodu, pravednost, promicanje kulture dijaloga, tolerancije i snošljivosti među raznim društvenim skupinama, jednake mogućnosti za sve, jednake prilike za sve građane, jednaka prava i tome slično. Ostalih 5%, odnosno 3 zaklade se brinu za osobe 3. životne dobi, kako bi imale jednak status i prava kao i drugi, dostojanstveno živjeli, kako bi ukazale na njihovu vrijednost i sl.

Zanimalo nas je kako s ublažavanjem nejednakosti stoje javne zaklade s obzirom da obično djeluju na nekim manjim područjima, a ne na nacionalnoj razini, pa samim time žele utjecati na razvoj tog područja, moguće i putem smanjivanja siromaštva. Došli smo do nalaza da od 22 aktivne javne zaklade prema našem popisu, njih 11, odnosno polovica ih u svojim statutima, programima ili internetskim stranicama navodi, direktno

ili indirektno, kako svojim radom nastoje smanjiti siromaštvo ili nejednakost. Njih 9 ih pomaže socijalno ugroženim obiteljima i pojedincima, jedna pomaže osobama sa zdravstvenim problemima, čije liječenje, lijekove, pomagala i sl. ne pokriva zdravstveno osiguranje, a sami si ne mogu financijski priuštiti isto, te se jedna odnosi na pomoć starijim ljudima, kako bi živjeli dostojanstven život, kako bi bili društveno uključeni i ravnopravni. Ostalih 11 zaklada je vezano uz zdravstvenu pomoć, prevenciju kriminaliteta, kulturu ili nadarene učenike i studente, nevezano uz socijalni status onih kojima pomažu ili uz ublažavanje nejednakosti. Možemo reći kako u Hrvatskoj pola javnih zaklada (50%) koje su trenutno aktivne nastoje na neki način smanjiti siromaštvo i samim time nejednakost među ljudima, što je jedna solidna brojka, budući da se radi o većem postotku javnih zaklada koje rade na ublažavanju nejednakosti i siromaštva nego postotku svih aktivnih zaklada koje rade na istom problemu (35%). Smanjivanjem siromaštva u županijama i gradovima u kojima djeluju, javne zaklade rade na njihovom razvoju i smanjenju nejednakosti među svojim građanima.

U ovom kontekstu zanimljive su nam bile i obrazovne zaklade zato što neke pomažu učenicima i studentima samo kriterijem izvrsnosti, neke samo socijalnim kriterijem, dok neke kombiniraju oba kriterija. Proučavanjem njihovih statuta, natječaja i drugih dokumenata dostupnih na internetu, uvidjeli smo da se trećina obrazovnih zaklada vodi isključivo kriterijem izvrsnosti, petina isključivo socijalnim kriterijem, a ostale kombiniraju ta dva kriterija. Prema ovim podacima možemo vidjeti da i obrazovne zaklade mogu raditi na ublažavanju nejednakosti i siromaštva. Za obrazovne zaklade možemo reći da dugoročno imaju velik učinak na smanjenje nejednakosti i siromaštva u društvu upravo iz razloga što financiraju nečije školovanje, povećavaju šansu zaposlenja i šansu da ta osoba jednog dana bude dobrostojeća, premda možda trenutno nije pa joj se zato i pomaže.

Kada bi pitali rade li zaklade na smanjivanju nejednakosti, mnogi bi se složili s time, misleći kako je to upravo jedan od ciljeva svake zaklade. No, kada smo pregledali njihove internetske stranice i dostupne dokumente, uvidjeli smo da tome nije tako. Nejednakost i siromaštvo se neočekivano ne spominju toliko često u njihovim dokumentima i programima, a s obzirom da je taj problem, nažalost, i dalje aktualan i nije ga lako riješiti, zaklade bi trebale što više raditi na ublažavanju istog.

7. Primjeri zaklada u Hrvatskoj

Sada ćemo dati nekoliko primjera zaklada u Hrvatskoj kako bismo vidjeli što konkretno određene zaklade rade.

7.1. Zaklada Civilizacija ljubavi

Zaklada Civilizacija ljubavi, osnovana je prije 14 godina i sjedište joj je u Varaždinu. U Registru zaklada stoji da joj je svrha dobrotvorno financijsko i materijalno pomaganje, plaćanje školovanja djeci bez roditelja, djeci roditelja slabog materijalnog stanja te djeci s posebnim potrebama i izdvajanje financijskih sredstava u druge dobrotvorne svrhe. Trenutni projekti ove zaklade su stipendiranje studenata/učenika, sufinanciranje prehrane za djecu s posebnim potrebama, školovanje pedesetak djece u Africi i svakodnevna opskrba Varaždinske pučke kuhinje kruhom. Prošle godine su pokrenuli i portal *Civilizacija ljubavi* na kojem se objavljuju oglasi ukoliko je nekome nešto potrebno ili, pak, ukoliko netko nešto daruje ili pomaže, sve sa svrhom olakšavanja procesa pomaganja. „Taj je projekt jedinstven u svijetu jer od članova se traži da sudjeluju isključivo u grupama od dvije do tri osobe i to iz razloga da se pojedinci ne umore od pomaganja, nego da sve lakše izvedu zajedno. Osim toga, potiče se okupljanje izvan virtualnog svijeta, da ljudi međusobno kontaktiraju i razgovaraju o problemima koji ih muče. Na portalu *Civilizacija ljubavi* bitno je da je naglasak na sposobnostima i materijalnim viškovima kojima pojedinci raspolažu i spremni su podijeliti s potrebitima.”⁷

7.2. Zaklada Blaga djela

Zaklada Blaga djela ima središte u Dubrovniku. U Registar zaklada se upisala 1997. godine, no njezino postojanje seže duboko u povijest. Kako navode na svojoj stranici: „Preživljavala je, međutim, imovina u vlasništvu Zaklade brojne udarce kroz

⁷ <https://www.civilizacijaljubavi.hr/index.php>
<http://www.klikaj.hr/video-portal-civilizacija-ljubavi-novi-nacin-pomoc-potrebitima/>

povijest. Od nametnutih kontribucija Republici, najprije od strane Francuske, a zatim Rusije i Austrije, neposredno pred pad Republike i nakon njega do posljednjeg i najgoreg stupanjem na pozornicu jugokomunističke vlasti i poznatog zakona o nacionalizaciji iz 1958. godine kada je bila nacionalizirana sva nepokretna imovina tadašnjeg "Zavoda Blago djelo."⁸ Prema Registru zaklada njihova svrha je izgradnja i sudjelovanje u financiranju izgradnje objekata socijalne namjene i stanova za socijalno ugrožene obitelji i domova za smještaj starih, nemoćnih i napuštenih osoba i umirovljenika slabog imovinskog stanja i drugih objekata socijalne namjene. Također, daju novčane pomoći za školovanje nadarenih i siromašnih učenika i studenata, pogotovo djece bez jednog ili oba roditelja te sudjeluju i pomažu u izradi i provođenju mjera i programa za zaštitu ljudskog okoliša i unapređenje stanja kulturne i povijesne baštine Dubrovnika. Ono što je zanimljivo je da će Zaklada uskoro početi davati u najam stanove obiteljima s troje ili više djece. Najmoprimci će plaćati određenu najamninu prema povlaštenom tretmanu što ga utvrđuje Zaklada, a Zaklada će taj prihod redovito oročavati u korist najmoprimca i njegove obitelji. Nakon prestanka trajanja ugovora o najmu, sve zajedno će uplatiti kao potporu obitelji najmoprimca kada poduzme potrebne korake za izgradnju ili nabavu vlastite kuće ili stana, uz vlastiti napor i ulaganje iz različitih izvora.

7.3. "Slagalice" - zaklada za razvoj lokalne zajednice

Ova zaklada ima sjedište u Osijeku, a osnovana je 2007. godine. Prema Registru zaklada ona radi na unapređenju kvalitete života građana promoviranjem multikulturalnosti, socijalne i ekonomske stabilnosti, razvoja socijalnog kapitala, građanskog aktivizma i demokracije te očuvanju prirodnih i kulturnih vrijednosti grada Osijeka i šireg područja Slavonije i Baranje. Na stranici se može vidjeti da su njihove metode i oblici rada razni: dodjele financijskih podrški, prikupljanje financijskih sredstava, istraživanja, kampanje, informiranje, savjetovanje, edukacije, suradnja i umrežavanje, tehnička podrška drugim davateljima financijskih podrški, promocija, organiziranje humanitarnih akcija. Primjerice, „Naš doprinos zajednici“ je program financijskih podrški namijenjen građanskim akcijama koje pokreću udruge i neprofitne ustanove. Taj program *Zaklada Slagalice* provodi u partnerstvu s *Nacionalnom zakladom*

⁸ <http://www.zaklada-blaga-djela.hr/>

za razvoj civilnoga društva od 2008. godine. „Malo za Puno“ je program koji potiče i podržava građanski aktivizam u područjima mladih, skrbi za osjetljive i marginalizirane skupine građana te kulturi. Također imaju program financiranja lokalnih akcija, ali i mnogo drugih projekata, natječaja i poticaja.⁹

7.4. Nacionalna zaklada za potporu učeničkom i studentskom standardu

Hrvatski sabor je 2007. godine donio Zakon o osnivanju *Nacionalne zaklade za potporu učeničkom i studentskom standardu*. Osnivač Zaklade je Republika Hrvatska, a dužnosti osnivača obavlja Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. Osnovna uloga Zaklade je prikupljanje i raspodjela financijskih sredstava u vidu dodjele državnih stipendija, zatim kreiranja i provođenja specijaliziranih projekata u svrhu: nagrađivanja nadarenih i uspješnih učenika i studenata, nagrađivanje učenika i studenata za volonterski i društveno odgovoran rad, pružanja potpore projektima namijenjenim učenicima i studentima s invaliditetom. Također, Zaklada radi na kreiranju, provođenju projekata koji unaprjeđuju životni i kulturni standard učenika i studenata, a tiču se prijevoza, smještaja, prehrane, rada, itd. rade i na jačanju stručnih kapaciteta Zaklade i afirmaciji volonterskog rada kroz projekte Zaklade.¹⁰

8. Zaključci

Glavni cilj ovoga rada je bio napraviti preliminarnu tipologiju zaklada u Hrvatskoj, budući da jedinstvena tipologija zaklada ne postoji. Princip rada je bila analiza dostupnih podataka na internetu uz pomoć informacija dobivenih prilikom rada na projektu *Čimbenici programskog oblikovanja djelovanja zaklada u Hrvatskoj*.

Osim same tipologije, iznijeli smo i podatke o trenutnom stanju zakladništva u Hrvatskoj. Slijedi ono što se može zaključiti iz dobivenih nalaza.

U Registru zaklada trenutno je registrirana 231 zaklada, no pregledavajući podatke i prikupljajući informacije od predstavnika zaklada, uvidjeli smo da nisu sve registrirane zaklade aktivne. Aktivno ih je otprilike 70% prema našoj procjeni. Samim

⁹ <http://www.zaklada-slagalica.hr/hr/>

¹⁰ <http://www.nzzpuss.hr/Default.aspx?sec=2>

time možemo reći kako Registar zaklada nije pouzdan izvor informacija vezan uz aktivnost određene zaklade, jer se neaktivne zaklade ne brišu iz Registra. Također, Registar zaklada bi trebao davati više informacija o samim zakladama, primjerice telefonski broj, e-mail adresu, osnivače zaklade i sl.

Promatrajući zaklade prema županijama, može se vidjeti kako je otprilike 60% aktivnih zaklada iz Grada Zagreba, dok pritom postoje županije koje uopće nemaju aktivne zaklade. Stoga, možemo reći kako je potreban decentralizirani model razvoja zakladništva u Hrvatskoj. Također, povezali smo podatke o indeksu razvijenosti županija s razvojem zakladništva u Hrvatskoj. Možemo zaključiti kako županije najslabije razvijenog zakladništva spadaju u skupinu najslabije gospodarski razvijenih županija prema vrijednosti indeksa razvijenosti, no ne i obratno jer postoje županije iz te skupine koje su osnovale zaklade za razvoj lokalne zajednice. Dakle za razvoj javnih zaklada za razvoj lokalne zajednice važniji čimbenik je svjesnost lokalne samouprave o potencijalnim dobrobitima zakladništva, nego stupanj gospodarske razvijenosti županija.

Prema podacima o godini osnivanja zaklade možemo zaključiti da su zaklade u Hrvatskoj relativno mlade, s obzirom da oko 68% njih nije starije od 10 godina. No, mnogo zaklada iz kasnih 90-ih i ranih 2000-ih se održalo i danas, što ukazuje ipak na dugovječnost i tradiciju nekih zaklada.

Što se tiče osnivača, najviše je neovisnih zaklada, odnosno onih koje je osnovao pojedinac ili grupa ljudi, fakultet, knjižnica, udruga komora i tome slično. Također, najviše je nacionalnih zaklada, odnosno onih koje financiraju na nacionalnoj razini.

Najčešće zaklade pomažu onima u oskudici, no takve zaklade obično onda pomažu i u drugim područjima kao što je obrazovanje, zdravstvo i sl. Sljedeće su po brojnosti obrazovne zaklade. Što se tiče toga kome je upućena pomoć, zaklade u Hrvatskoj najčešće navode da pomažu svima kojima je potrebno, a zatim najčešće pomažu mladima, dok najrjeđe starijim osobama.

Zanimalo nas je i rade li zaklade u Hrvatskoj na ublažavanju nejednakosti i siromaštva kao velikog društvenog problema. Od aktivnih zaklada kod otprilike 25% nismo to mogli procijeniti jer nemaju dostupne dokumente na internetu, kod otprilike 40% nismo pronašli nikakve podatke o tome, a kod otprilike 35% smo naišli na podatke koji ukazuju da rade na ublažavanju nejednakosti i siromaštva. Ta brojka je iznenađujuće mala i zaklade bi trebale više raditi na ublažavanju tog problema.

Još jedan od ciljeva ovoga rada je povećati vidljivost i znanje o zakladama u javnosti s obzirom na njihovu nezasluženu nepopularnost koju možemo primijetiti kako u znanstvenim radovima, tako i u medijima. Možemo se nadati da će tako i biti.

9. Literatura

- Begović, H. (2006) *O volontiranju i volonterima/kama*. Zagreb: Centar za volontiranje.
- Bežovan, G. (2002) Struktura civilnog društva u Hrvatskoj. *Politička misao*, Vol XXXIX, br. 1, str. 63–87.
- Bežovan, G. (2005) *Civilno društvo*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Bežovan, G. (2007) Zaklade i zakladništvo danas. *Civilnodruštvo.hr*, br. 13/14: 4-12. URL: <http://zaklada.civilnodrustvo.hr/upload/File/hr/izdavastvo/casopis/broj13/casopis13.pdf> (3.5.2017.)
- Bežovan, G. (2008) Zaklade u Hrvatskoj – uloga, razvoj i postignuća. *Revija za socijalnu politiku*, Svezak 15, Br. 3 URL: <http://www.rsp.hr/ojs2/index.php/rsp/article/viewFile/786/732> (10.5.2017)
- Bežovan, G., Matančević, J. i D. Baturina (2016) Identifying External and Internal Barriers to Third Sector Development in Croatia. *TSI National Report Series No. 5*. European Union. Brussels: Third Sector Impact. URL: <http://thirdsectorimpact.eu/site/assets/uploads/documentations/tsi-national-report-no-5-identifying-external-internal-barriers-third-sector-development-croatia/TSI-National-No.-5-52p-1x.pdf> (15.5.2017.)
- Bibič, A. (1990) *Civilno društvo i politički pluralizam*. Zagreb: Cekade.
- Brajdijć Vuković, M., Ančić, B. i Domazet, M. (2014) *Podrška: trajni učinak ili poticajni trenutak? Društveni i gospodarski učinci podrški Nacionalne zaklade za razvoj civilnog društva*. Zagreb: Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva.
- Foundation Center. URL: <http://foundationcenter.org/> (23.6.2017).
- Hrvatska bez mina. URL: <http://www.hbm.hr/> (10.7.2017).
- Leat, D. (2014) *The Inventive Foundation: creating new ventures in Europe*. London: Calouste Gulbenkian Foundation, Paul Hamlyn Foundation i Barrow Cadbury Trust.
- Miković, D. (2003) *Zaklade i filantropija u Hrvatskoj*. URL: [https://udruge.gov.hr/UserDocsImages/userfiles/file/filantrop%20-%20cro\(1\).pdf](https://udruge.gov.hr/UserDocsImages/userfiles/file/filantrop%20-%20cro(1).pdf) (28.5.2017.)
- Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva (2006). URL:

- https://zaklada.civilnodrustvo.hr/upload/File/old_hr/zakoni_i_propisi/Strategija_1_2_07_06.pdf (20.6.2017.)
- Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva od 2012. do 2016. godine (2012). URL: <https://udruga.gov.hr/UserDocsImages/UserFiles/File/Nacionalna%20strategija%20stvaranja%20poticajnog%20okru%C5%BEenja%20za%20razvoj%20civilnog%20dru%C5%A1tva%202012-2016.pdf> (20.6.2017)
- Nacionalna zaklada za potporu učeničkom i studentskom standardu. URL: <http://www.nzzpuss.hr/Default.aspx?sec=2> (10.7.2017)
- Novak, J., Miošić, N. i Hoffmann, D. (2017) *Zakladništvo za ljudska prava: primjeri iz međunarodne prakse*. URL: https://www.solidarna.hr/admin/cms-catalog-item/file?id=7&order_number=1 (17.5.2017.)
- Parsons, T. (1988) *Društva: Evolucijski i poredbeni pristup*. Zagreb: August Cesarec.
- Pavić-Rogošić, L. i Kunović, K. (2004) *Mogućnost razvoja zaklada lokalnih zajednica u Hrvatskoj*. Zagreb: Odraz. URL: <http://www.zaklada-slagalica.hr/upload/docs/zlz.pdf> (9.7.2017.)
- Portal 'Civilizacija ljubavi' novi je način za pomoć potrebitima (21. siječnja 2017.) URL: <http://www.klikaj.hr/video-portal-civilizacija-ljubavi-novi-nacin-pomoc-potrebitima/> (10.7.2017.)
- Procjena kapaciteta zaklada lokalnih zajednica u Hrvatskoj (2012) URL: http://tacso.org/doc/hr20130204_cassessment.pdf (29.5.2017.)
- Puljiz, V. et. al. (2005) *Socijalna politika*. Zagreb: Pravni fakultet sveučilišta u Zagrebu.
- Slagalica - zaklada za razvoj lokalne zajednice. URL: <http://www.zaklada-slagalica.hr/hr/> (10.7.2017.)
- Smith, B. K. (7.7.2015) *Philanthropy's Difficult Dance With Inequality*. URL: <http://philanthropynewsdigest.org/commentary-and-opinion/philanthropy-s-difficult-dance-with-inequality> (25.5.2017.)
- Središnji državni portal. *Indeks razvijenosti*. URL: <https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/regionalni-razvoj/indeks-razvijenosti/112> (1.7.2017)
- Sulek, M. (2007) Kulturološka povijest međuodnosa filozofije i filantropije od predsokratovaca do postmodernista. *Civilnodrustvo.hr*, br. 13/14: 29-41. URL: http://zaklada.civilnodrustvo.hr/upload/File/hr/izdavastvo/casopis/broj13/casopis_13.pdf (3.5.2017.)
- Šalaj, B. (2011) Civilno društvo i demokracija: što bi Tocqueville i Putnam vidjeli u Hrvatskoj? *Anali Hrvatskog politološkog društva: časopis za politologiju*, Vol.8 No.1. Siječanj 2012. URL: <http://hrcak.srce.hr/77758> (5.7.2017.)
- Tocqueville, A. de (1995) *O demokraciji u Americi*. Zagreb: Informator.
- Visinski, S. (2004) Civilno društvo i zauzetost za opće dobro. *Nova prisutnost : časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, Vol.II No.1. URL: <http://hrcak.srce.hr/84178> (7.7.2017.)

Vrijednost indeksa razvijenosti i pokazatelja za izračun indeksa razvijenosti na županijskoj razini 2013. URL: <https://razvoj.gov.hr/UserDocsImages//arhiva/Regionalni%20razvoj/Vrijednosti%20indeksa%20razvijenosti%20i%20pokazatelja%20za%20izra%C4%8Dun%20indeksa%20razvijenosti%20na%20C5%BEupanijskoj%20razini%202013..pdf> (1.7.2017.)

Zaklada Blaga djela. URL: <http://www.zaklada-blaga-djela.hr/> (10.7.2017.)

Zaklada Civilizacija ljubavi. URL: <https://www.civilizacijaljubavi.hr/index.php> (10.7.2017.)

Zaklada Sunčica - zaklada za žrtve ratnog zločina silovanja u Domovinskom ratu. URL: <http://zakladasuncica.hr/> (10.7.2017.)

Zakon o udrugama. Narodne Novine 74/14. URL: <https://www.zakon.hr/z/64/Zakon-o-udrugama> (10.7.2017.)

Zakon o zakladama i fundacijama. Pročišćeni tekst zakona. Narodne Novine 36/95, 64/01. URL: <https://www.zakon.hr/z/164/Zakon-o-zakladama-i-fundacijama> (29.6.2017.)

10. Sažetak

Zaklade u Hrvatskoj - preliminarna tipologija i polazišne osnove

Sažetak

Ovaj rad se prvenstveno bavi zakladama u Hrvatskoj. Glavni cilj ovoga rada je dati preliminarnu tipologiju zaklada u Hrvatskoj, budući da nema neke jedinstvene tipologije zaklada. U teorijskom dijelu rada obrađuje se civilno društvo i zaklade, njihova povijest i pojmovi vezani uz njih. U drugome dijelu, iznosi se preliminarna tipologija zaklada dobivena pregledavanjem i analizom podataka vezanih uz zaklade dostupnih na internetu. Analizom tih podataka daje se i pregled stanja zakladništva u Hrvatskoj: koliko je aktivnih zaklada, kakvo je stanje po županijama, tko su najčešće osnivači zaklada, koga financiraju, koliko su stare zaklade i sl. Uz to zanimalo nas je ima li poveznice između razvoja zakladništva i gospodarskog razvoja županija u Hrvatskoj te rade li zaklade na ublažavanju nejednakosti i siromaštva.

Ključne riječi: zaklade, preliminarna tipologija zaklada, civilno društvo

Foundations in Croatia – a Preliminary Typology and Starting Fundamentals

Abstract

This paper is about foundations in Croatia. Main goal of this paper is to give preliminary typology of foundations in Croatia, since there is no unique typology of foundations. In theoretical part of this paper one can find something about civil society and foundations,

as well as other related terms. In second part, one can find preliminary typology of foundations made with the help of information about foundations that can be find on the Internet. According to analysis of this information there is offered state of foundations in Croatia: how many foundations are active, how many foundations are in every county in Croatia, who are their founders, whom they finance, how old are the foundations and so on. Besides, we were interested if there is a connection between development of foundations and economic development of county, and also if foundations work on inequality and poverty alleviation.

Key words: foundations, preliminary typology of foundations, civil society